

ÇIME

Pêserokê Zuwan o Edetê Zazayan
Zeitschrift für Zaza Sprache und Kultur
Journal of Zaza Language and Culture
Zaza Dili ve Kültürü Dergisi

Cihat Kar:

Şeyh Said Zaza Ayaklanması ve Gerçekler-5

Sait Çiya:

Hawta u dı Milleti

Haydar Şahin:

Dilimiz Üzerindeki Engeller

Serr 2, Umar 6, Zımıstun 2006/2007

Serredaqtor
Zaza Yaşar

Redaqsiyon
Ferhat Pak
R.Kızılçubuk
Roşan Hayig
Zerweş Serhad

Çolig ra

Edres: ÇIME
Zeitschrift für Zaza Sprache und Kultur
Postfach 11 01 02
86026 Augsburg

e-m@il: cime2005@web.de

internet: <http://cimezaza.tripod.com>

Dayey Çime:

- 1- Dayê Çime, Zuwan mawog ho beno vin, gun bıdı zun ma o Zazaki bero anvard.
- 2- Çime edeb, `adet, zuan, zagon, ilm, hal o wazêti sero xebatê xu wazenu, bero unvard. Gurewo ki ma Zazun sera umo/amo vıraştış ay bı(y)aru çımun wendoğun ver.
- 3: Çime wazeno ki, mıntıqandê Zazan pêrini ri varar akero u pyerin xu-ri nizdi u yo/yew vineno.
- 4- Çime, omuşey, hewley u demokratey xuri ano.
- 5- Semedê piyabestışi Şari Zazayan xewtiyeno. Çime inê pyorê Zazuno.
- 6- Çime, veciyayışı xu usulê akerti u demokrateya vırazeno. Rêza zerweşı u akerti rumeno.

Çime Bülteninin Amaçları:

- 1- Çime`nin amacı yokolma tehtidiyle karşı karşıya olan anadilimiz Zazaca`yı yaşatmak ve geliştirmektir.
- 2- Çime, Zaza halkının sözlü edebiyatını, dilini, sosyal yapısını, tarihini ve dini inancını inceler ve bu konuda yapılmış incelemeleri yayımlar.
- 3- Zazaca`nın bütün yöresel sivelerini geliştirmeye çabalar. Belli bir şiveyinin ön plana çıkmasını hedeflemez.
- 4- Barışçı, yapıcı, çağdaş ilerici yönde yayın yapar.
- 5- Zazaların milli birliği için çalışır. Çime bütün Zazaların yayınıdır.
- 6- Demokratik ve açıklık prensiplerine bağlı yayın yapar. Hoş görülü ve toleranslı bir kültür çizgisi izler.

Teyestê

Qala vêrin

Çime redaqsiyun.....4

80.Yılında Şeyh Said Ayaklanması 5

Cihat Kar.....5

Dil İmsanlığın Varoluşu ile vardır

Roşna Feradi.....13

Demoqrasi yan zi Tersoqrasi

M.Çermug.....14

Dilimiz Üzerindeki Engeller

Haydar Şahin.....15

Franz Kafka

Faruk İremet.....17

Hawta u dı Milletı

Sait Çiya.....19

Bê wayêr

M.Çermug.....20

Pırd

Asmên Bêwayir u İsmail Söylemez.....22

Yew Xal Karêrici dı yo Mışori

Zaza Yaşar u H.K.....29

Zaraca Sıpi

Zersuez Nimetullah.....33

Onyena, Warê ma, Oy dûyes o, Çolig

Murat Güneş.....33-34

Welat ra Çendi Suki

Zermes Serhad.....35

Em Siltana

Koyo Berz.....36

Pawê mı vındı, Ez yena

Zaza yaşar.....38

Palwıc o Şeytun, Pising u Merrê

Kendal Siya, Lac Siya 39

Edebiyat Zazaki

Malla Mehemed Hunic.....42

Merheba wendueğ

Ewro(Eyru) ma wuncê Çıme umarı 6 Şari xu ri, Şari Zazayuni ri vet. Ma umud keni ki, eg şıma pêserokê Çımi wend şıma beni şa u roşneri xuri du'a keni. Ma zi, ayun ki vêr ma mari Kitab vetı bı; Seyda Ehmedê Xasi, Malla Osmanê Babij, Necmettin Büyükkaya, Ebubekir Pamukci'ri zaf teşekur keni, wa cay inun cennet bu. Cay rahberi Şari ma Şeyh Said, Elisêr u Seyid Riza zi cennet bo, gul u nuri miyund bi.

Eyru kum ki semed Şar Zazayan u zuwani Zazaki sero xebitiyeno, ma inani ri minetdari. Ruaşneri ma, roc ra roc zıyedyeni u Zazaki sera xebitiyeni.

Ewro Wulatı d' zuani Zazaki di "MİRAZ" veciyenu "Edebiyat u Felsefe" sera, ina gum guma erciyayi u wazifeyo zaf giruno. Yani ma çaharçewê program xudi hêdi-hêdi unvar şini. Vêngi ma ruc ra ruc zıyedyenu kueyun ma sera ben' vıla. Çımki in veng vêngi 'adeleto, in veng vêngi kumiyê mawo. Wa herkes cehd/ğeyret bıkeru, inad bıkeru, rahar xu dı da'wa xuri wahar bıveco, hama ina da'wa unvar şına, sewna ina da'wa nımı d' munene, ay ra gun hemi Zaza zun xu-ri, da'wê xuri wahar bıveciyo.

Îni rucuna Rahberi Serdari Belediyeyê Sur(Diyarbakir) guma tarixi eş. Êru ra tepya kum ki, wazenu belediyê Sur di bıxebitiyo, gun; zuwani Zazaki, Kurmanci(Kırmanc, Kırd), Ermeni, u Tirki bızun. Yani tarix dı Zazaki hıma newı bena zuan resmi, in zaf hol u rındu. Ma redaqşiyonê pêserokê ÇİME'y, Serdari belediyeyê Suri'ri zaf teşekur keni, kar u gurê yı unvar şıero.

Labre ayi ki sey ma bındesti, qeyumi zi bıyero huncê kumiyê ma qebul nêkeni, ma Zazun qewul nıkeni. Heta ini Şar Zazay inkarkerdış cameverd, lejê inun zi heqeniyet miyundi nêbena. Ma hunê desti xu duesti inuni ri keni derg u vuni; wa zaf êrê mebo, bêri, rahar xu ser u da'wa Şar xu ser u semedê Şar xu bıxebitin.

Kar u gurê Tırkiya zi, belli niyu, tariyi u şasi dewum kena. Bê Tirki qe yo zuwan Tırkiye dı, çaharçewe demokrasiya serbest niyu. Kum-ig, kumiyê xu anu zuwan, rahar hepsxanan u işkencexanan vınen. Dowletê Tırkun çik ra ders nêgeno. Hal u waziyeti Irak'i yın ra nêaseno. Heta hukmati Tırkun sisteme xu inkarkedış ra dûr mekı u rahari demokrasi gami meerzo, Turkiyadi nê sılameti nê zi holi ra qal beno.

Wendoği mayi erciyayi, ma umud keni ki, pêserokê Çıme nuştan xuwa, ini aşmun Zımıstunıd, bin buni dı Çıme wuneni u mari teşekkur keni.

Pêserokê ÇİME xu vira mekırin, yırı wahar bıvêcin. Herkes guerê xu, paşt bıdu Çıme, Çıme hina ziyed u hina rınd vêciyenu. Dûr vındertış u çik nêkerdış ma Zazun ri kar nê zarar anu. Ma pyor qelemê xu, vêngi xu, wundêri(huner) xu, yewi k' ki, kar u gurê ma unvar şıero.

Berxudar bin u ina se'at xatırı şıma.

Çıme

Kutik çirê gueşt' kutik niwon.

Vatê Verinin

80.YILINDA ŞEYH SAİD ZAZA AYAKLANMASI VE GERÇEKLER- 5

Cihat Kar

ŞARK İSTİKLAL MAHKEMESİ'NİN UYGULAMALARI

Şark İstiklâl Mahkemesi üyesi Avni Doğan'ın, yıllar sonra yayınladığı bir eserinde açıkça ifade ettiği; “İstiklâl mahkemelerinin yetkileri sınırsız olduğu kadar, bu yetkiler kontrolsüz da idi. İdam kararlarına savcı itiraz etmezse, derhal infaz olunurdu.”(93) şeklindeki sözleri, durumun âdeta vahşet derecesine varan boyutunu çok net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Şeyh Said'in önderlik ettiği Zaza ayaklanması esnasında ve sonrasında, gerek direnişin sirayet ettiği yerleşim birimlerinde ve civar alanlarında, gerekse Anadolu'nun diğer bölgelerinde, etnik köken ve inanç ayırımı yapılmaksızın, toplum üzerinde etkin olan ne kadar muhalif şahsiyet

varsa tespit edilerek derdest ediliyor ve yargılanmak üzere derhal İstiklâl Mahkemelerine havale ediliyordu. İsmet Paşa iktidarınca başlatılan rejim karşıtları avında, toplam olarak kaç kişinin idam sehpalarında can verdiği veya mahpushanelere konulduğu hususunda, bugüne kadar net bir rakam tespit edilememiştir.

İstiklâl Mahkemeleri'nin yüklendiği misyona ilişkin olarak, yakın tarihin önemli araştırmacılarından Feridun Kandemir'in çok dikkate şayan bulduğum belirlemelerini aktarmadan geçemeyeceğim. F.Kandemir şöyle diyor:

“Daha işe başlarken; ‘Büyük Millet Meclisi'nin arzu ve iradesi ile huzur ve istirahatı muhtaç ve refahlı bir saadete layık olan memleketimizde umumi sukûnun takrir ve tesisi için kendisine tevdi edilen vazifede hak ve adalet mefhumunu temsil eden bir müessese' olduğunu hatırlatmayı ihmal etmeyen İstiklâl Mahkemeleri, yazık ki, içlerinde bulunan bazıları, aralarında çeşitli maksatlar güden birtakım basit düşünceli müfritlerin tesiriyle yollarını şaşırarak öylesine hak ve adalet mefhumu bilmez hale geldiler ki, bunlara kendi “hatırlattıklarını” hatırlatmak dahi kâr etmezdi. Gerçi, kurulmalarını icap ettiren olağanüstü şartlar içinde, bu fevkalâde ihtilâl mahkemelerinin sadece hak ve adaleti rehber edinmiş normal adalet cihazları gibi işlemeleri beklenemez

idi ise de, bazılarında çeşitli tesirlerle hakim olan “bu memleketi kurtarmak için gerektiğinde yüz binlerce kişiyi idamda tereddüt edilmez” fikri, cidden hiçbir fevkalâdelikle dahi bağdaştırılmayacak korkunç neticeler vermişti.” (94)

TÜRK GAZETECİLERİNİN YARGILANMASI

Şeyh Said ayaklanması bahanesiyle yürütülen kıyımda, Zaza, Kürt, Arap, Türkmen, Çerkez ve diğer etnik kökenli inanç önderlerinin yanı sıra, birçok yazar, aydın ve gazeteci de “Şeyh Said'i isyana teşvik” isnadı ile yargılanmaktan

kurtulamamıştı.

İstanbul'da yayımlanan; Vatan, Tevhid, İstiklâl, Son Telgraf, Sebilürreşad ve Toksöz gazetelerinde, Hilâfet ve Saltanatın kaldırılması, medreselerin kapatılması, Vakıflar Nezareti'nin

lağvedilmesi, din ve devlet işlerinin birbirlerinden ayrılması vd. konularda, iktidarın gerçekleştirdiği inkılâplara ve ülkede başlatılan diğer çeşitli uygulamalardaki aksaklıklara karşı muhalif bir tavır sergileyerek, yönetimi eleştirici mahiyette yazılar yazan bazı gazeteciler bile, “Şeyh Said ve arkadaşlarını isyana teşvik ve tahrik ettikleri” gerekçesiyle Şark İstiklâl Mahkemelerinin bulunduğu Diyarbakir ve Elazığ’a sevk edilerek yargılamaya tabi tutulmuşlardı.(95)

Şark İstiklâl Mahkemesi üyesi Avni Doğan, bu hususla ilgili olarak şu ilginç ayrıntıyı aktarır: “İstiklâl Mahkemesi’nin müddeiumumisi [savcısı] olan Balıkesir Mebusu Süreyya Örgევren’in, gazetecilerin Şeyh Said davasına dahil olmaları için bir sebep olmadığını iddia etmesine rağmen, mahkeme; Ahmet Emin Yalman, Ahmet Şükrü Esmir, İsmail Müştak, Suphi Nuri, Sadri Ethem, Velid Ebuzziya, Fevzi Lütfi Karaosmanoğlu, Eşref Edip ve Abdülkadir Kemali beylerin mevkufen [tutuklanarak] yargılanmalarına karar vermişti.”(96)

Anılan gazeteciler, Mahkeme tarafından kendilerine isnat

edilen suçların kanıtlanamaması üzerine, 2-3 ay süren keyfi ve gayri hukuki bir yargılamanın ardından serbest bırakılmışlardı.

Şark İstiklâl Mahkemesi’nin keyfi uygulamalarından birini de Gazeteci Ahmet Emin Yalman, kaleme aldığı hatıralarında şöyle anlatıyor: “Mahkeme üyelerinden biri, İstanbul/Sirkeci’de bulunan Beşir Kemal Eczanesi’nin kendisine bir şişe kolonyayı pahalı fiyata verdiğinden şikayet etti ve birtakım Arap’ların iktisadi işlerde hâkim roller oynamasına kızdığını söyledi. Derhal karar verildi: “Beşir Kemal Bey, Abdülhamid’in ikinci kâtibi ve başkarini İzzet Abid Paşa’nın oğlu Abdurrahman Bey ve diğer birtakım Araplar, Şark İsyanı’nda [Şeyh Said ayaklanması kastediliyor] ilgileri keşfedildiğinden Elazığ’a getirtilecek.”(97)

İstiklâl Mahkemesi’nin nasıl bir keyfi tutum içinde olduğunu aksettirmesi açısından, ibret verici olan bu hadisenin, onlarca, belki de yüzlerce benzerinin yaşandığı rahatlıkla söylenebilecektir.

VAN MEBUSU İBRAHİM ARVAS’IN YAZDIKLARI

Van eski mebusu [milletvekili] merhum İbrahim Arvas, hatıralarını anlattığı “Tarihi Hakikatler” isimli kitabında, Şark İstiklâl Mahkemesi’nin başkan ve üyelerinin, utanç verici durumlarını sergileyen rüşvet alma rezaletlerine de değinmektedir. Bir fikir vermesi bakımından, anılan kitaptan konuya ilişkin bazı bölümleri aktarmakta fayda mülâhaza etmekteyim:

“Şark mebuslarından, İsmet Paşa’ya itimat edenlerle etmeyenler ve kaçıp da rey vermeyenler dâhil, hepsinin bütün akraba ve

taallukatını kamilen nefiy ve tedip ettiler. Ve bir kısmını da İstiklâl Mahkemeleri’ne sevk ettiler. İftira, tezvîr ve tasni kampanyasının makineleri şiddetle çalıştırılıyor; dünyada görülmedik kötülükler ve fenalıklar isnad ediliyor ve hakikatmiş gibi mevki-i muameleye konulup cezalandırılıyordu.

Hele İstiklâl Mahkemesi’nde, Elaziz’de kelle müzayedesi yapılıyordu. Beşyüz altına bir kelle alınıp satılıyordu. Jurnalı hazırlayanlar serkomiser ile Ali Saib’in [Ali Saip Ursavaş] çete

arkadaşı Aşkitanlı Paşo'nun da fazla olarak elli altını vardı. Bu suretle Şark İstiklâl Mahkemesi Reisliği'nden Ankara'ya dönen Ali Saip Bey, altmış bin altınla geldi. Ve netice olarak Şark vilâyetlerinde kulplu-kulpsuz altının kökü kesildi.

Şark İstiklâl Mahkemesi müddeiumumisi [Savcısı] Süreyya Örgüevren ise İstanbul/Büyükkada'da merhum bir müşirin fevkalade ziynetli ve muhteşem köşkünü satın aldığımda Atatürk kendisini çağırılmış, Riyaset-i Cumhur [Cumhurbaşkanlığı] muhasebesinden de iki memur istemiş; Süreyya Örgüevren'in gerek mebusluktan ve gerekse İstiklâl Mahkemesi müddeiumumiliğinden [savcılığından] almış olduğu tahsisatını hesap ettirmiş; bütün aldığı

tahsisat, harcırah da dâhil, köşkün alım fiyatına tekabül etmemiştir. Ve Atatürk Süreyya'ya hitaben "Siz benim şerefimle oynadınız, çaldınız, çırpınız; utanmaz herif!" diyerek kovmuş ve bir tokat da aşkışmış...

Müddeiumuminin birkaç cümle ile şarklılar aleyhindeki zulmü ile kin ve adavetini gösterir misaller arz edeyim: Ne kadar baba-oğul mahkum varsa, evvela babanın gözü önünde oğlunu astırır, sonra babayı asardı. Bu hususta babanın feryat ve figanları zerre kadar katı kalbine tesir etmezdi. Şark İstiklâl Mahkemesi reis ve azalarının hepsi belalarını buldular. Ve her biri ayrı bir dert ve ıstıraba müptela oldu."(98)

MARDİN MEBUSU NECİP BEY'İN ANLATTIKLARI

Şeyh Said ile ayaklanmanın diğer önderlerinin yanısıra, uzaktan yakından isyanla ilgileri bulunduğu karar verilen 389 zanlıyı, 26 Mayıs 1925 tarihi itibarıyla muhakeme etmeye başlayan Diyarbakır'deki Şark İstiklâl Mahkemesi'nin bütün duruşmalarını, başından sonuna kadar her duruşmada hazır bulunarak ilgi ile takip etmiş olan -daha önce Kastamonu ve Kayseri İstiklâl Mahkemeleri reis ve azalıklarında bulunan-Mardin Mebusu Necip Bey'in, araştırmacı Feridun Kandemir'e anılan Mahkemenin icraatları hakkında anlattıkları, korkunç denilebilecek türden açıklamalardır.

İşte, Şark İstiklâl Mahkemesi'ndeki görgü şahidi Necip Bey'in anlattıkları:

"İlk devrede ben de, uzun zaman İstiklâl Mahkemelerinde reis ve aza olarak, onbinlerce zanlı arasından suçluları, ince eleyip sık dokuyarak vakit geçirmeden, daha çok vicdan kanaatiyle ayırıp, kaderlerini kat'i kararlarla tayin sorumluluğunu yüklenmiş bir insan sıfatıyla, bu mahkemelerin, ne müşkül şartlar içinde çalıştıklarını bilirim.

Meclis'in bütün selahiyeti bizde idi. Vicdani kanaatimizle karar verdik mi, ne istinaf, ne temyiz, derhal, hemen o dakika süreceksin sürer, asacaksın asardık. Fakat hiçbir zaman peşin verilmiş hükümlerle hareket etmez, yerine ve vaziyete göre tedbirler alırdık.

Kastamonu'da asker kaçaklarından asayiş namına bir şey kalmamış, köylerden şehirlerle gelinmiyordu. Asker kaçaklarından yakalatabildiklerimizi kurşuna dizdirmekten ise, bir beyanname yayınladık, 'gelip teslim olmazsanız, babalarınızı, analarınızı bile öldürürüz' diye korkutup, hepsini yola getirdik.

Bunları anlatmakta maksadım, İstiklal Mahkemelerinin ellerindeki hudutsuz yetki ile mümkün olduğu kadar hak ve adalete riayetle, cana da kıymadan, her türlü tedbirlerle iş görebilmeleri imkânına sahip olduklarını belirtmektir. Yeter ki, hususi bir maksat güdülüp, peşin verilmiş kararlar, her şey göze alınarak hareket edilmesin.

Muhakeme safhalarını dikkatle takip ettiğim Diyarbakır'daki İstiklâl Mahkemesi, maalesef

daha işe başlamadan ve bir tek zanlıyı sorguya çekmeden önce, bir ‘Kürtlük davası karşısında bulunduğu ve bu davayı kökünden kazımakla vazifeli olduğu’ zehabına kapılmıştı.

Halbuki, Şeyh Said isyanının, Konya’da, Yozgat’ta, Bolu’da, Menemen’de baş gösteren irtica hareketlerinden farkı yoktu. Oralarda olduğu gibi, burada da gerilik ve taassup içinde yüzen birtakım halkı, hükümetin de beceriksiz memurlar elinde bırakmış olmasından istifade eden bir softa, bir yobaz ayaklandırmıştı. Ve bu softa Kürt bile değildi.

Şeyh Said isyanı, asla Kürtlük meselesi değildi. Sadece yıllardan beri yolsuz, okulsuz, hekimsiz, binbir mahrumiyet yetmiyormuş gibi, bir de beceriksiz, ehliyetsiz memurlar elinde bırakılmış olan cahil ve mutaassıp halkın, dini hislerini istismar eden bir softaya kapılışından ibaret bir irtica hareketidir.

Hükmünü evvelce vermiş olan İstiklâl Mahkemesi’nin bütün bunları anlamayışı yüzünden, civanmert ve tertemiz Diyarbakır halkı, bu mahkemeden yakasını kurtaramamıştır. Hele Diyarbakır’ın Cemil Paşazade, Cizrelizade, Seyfeddin Paşazade, Piranizade, Nakib’ül-Eşraf Bekir Sıtkı, Avineli Kamil gibi tanınmış aileleri bu mahkemede, adeta Kürt’türler diye yok edilmek istenmiş, birçoğları da sürüm sürüm süründürülmüştür..

Birçok suçsuz, günahsız, memlekete bağlı ve sadık aileler, yerlerinden yurtlarından edilerek kabile kabile tehcir edildi. Bu kör döğüşü, bir facia haline gelmişti. Mahkeme heyetine arkadaşça başvurduğum. Bilhassa vaktiyle buralarda jandarma yüzbaşılığı yaptığı sıralardaki içki sofralarında arkadaşlık ettiği bazı kimselerin ve o olayların tesiri altında kaldığı görülen Ali Saip Bey’e [Ali Saip Ursavaş]:

“Yapmayın, memleketi mahvediyorsunuz. Kürtlük davası diye bir şey olmadığını gördüğünüz halde, Kürtçe bilmez halis Türkleri bile, Kürtsün diye suçlamağa kalkıyorsunuz. Bu durumda, Kürtlük fikrine en büyük hizmeti bizzat kendinizin yapmakta olduğunuzun farkında değil misiniz?” diye feryat edişlerime, sadece kızıp homurdanmakla cevap verdiler.

Baktım olmayacak, Mustafa Kemal’e koştum,

olup bitenleri anlattım: “Zulümdür bu Paşam, bize hizmet etmiş, canla başla bağlı, tertemiz ve halis muhlis bizden olan birçok masumlar suç isnadiyle mahvediliyorlar...” dedim.

Paşa, çok üzüldü, müteessir oldu:

“Başvekil’e [Başbakan] anlattın mı?” dedi.

“Sen emretmedikçe bu Başvekil beni dinlemez” dedim.

“Ne demek, dinlemez? Benim tarafımdan geldiğini söyle, anlat..” dedi.

Başvekil İsmet Paşa idi. Mustafa Kemal’in ısrarı üzerine ona da gittim. Bütün hakikatleri dilimin döndüğü kadar bir bir anlattım. Dinledi, sonunda ne dedi bilir misiniz?

“Dâhiliye Vekili [İçişleri Bakanı] Cemil Bey’i gör..”

Meclis’te yalnız Cemil Bey’i değil, dört beş vekili [Bakanı] bir arada yakaladım. Hepsine anlattım. Dinlediler, dinlediler, başlarını salladılar, yaaa’larla bazı şeyler sorup, tekrar üzüntülerini belirttiler ama işte o kadar...

Hiç birinin elinde bu faciayı önleyecek bir yetki, bir imkân yoktu. Zaten İsmet Paşa’nın beni Dâhiliye Vekili’ne havale ederken bunu bilerek, başından savdığı da şüphesizdi.

İşte Şeyh Said isyanı, böylesine bir kurunun arasında yaş da, hatta daha çok, pek çok yaş yakan bir yürekler acısı facia ile sona erdi.”(99)

Kastamonu ve Kayseri İstiklâl Mahkemelerinde başkan ve üye olarak görev yapan Mardin Mebusu Necip Bey’in, söz konusu mahkemelerin

uygulamalarını yakından bilen bir kişi olarak, Şark İstiklâl Mahkemesi’nde bizzat tanık olduğu hadiselerle ilişkin verdiği bu bilgiler, insanlık adına utanç verici olan çirkef bir manzarayı tüm çiplaklığıyla gözler önüne sermektedir.

ERMENİ YAZARLARININ ÇARPITMALARI

Şeyh Said ayaklanması ile ilgili olarak, 80 yıldan beri, özellikle Türk ve Kürt yazarları tarafından gerçeklerin nasıl tersyüz edildiğini ve Zaza halkının direnişinin özünün, gerçek niteliğinin kendi çıkarları istikametinde nasıl çarpıtılarak yansıtıldığını yakinen bilmekteyiz.

Biraz zahmete katlanıp arşiv belgelerinden veya birinci elden kaynaklardan hakikatleri okuyarak, olayın özünü öğrenmek ve kavramak yerine, Türk ve Kürt yazarlarının bugüne kadar yazdıkları ve birbirlerinin tekrarından başka bir özelliğe sahip bulunmayan ve ciddiyetten de

tamamen uzak bir içerikte olan tarafgir eserlerinden esinlenen bazı yabancı yazarlar da, maalesef aynı hataya düşmekten kendilerini kurtaramamışlardır.

Bunların dışında, bir de bilinçli ve kasıtlı bir şekilde, Şeyh Said Zaza ayaklanmasına başka öğeler de dâhil ederek, direnişi büsbütün yozlaştırmaya çalışan ve kendi halklarının güya katkılarından da söz edip, bu büyük kıyâmı kendi mücadelelerinin kazanç hanesine yazmanın gayret ve amacında olan birtakım yazarlar da maalesef ortalıkta arzı endam etmektedirler.

Bazı Ermeni yazarları, sözünü ettiğimiz bu kategoriye girmektedirler. Prof.Dr. Manuel Arseneviç Hasretyan ile Garo Sasuni, bunlardan sadece iki örnektir. Burada, bu her iki Ermeni yazarının Şeyh Said ayaklanmasına ilişkin yazdıklarından bir kısmını alıntılarla, konuya yaklaşım tarzlarını ve bu Zaza direnişine kısmen de olsa Ermeni rengini verme yönündeki maksatlı gayretlerini kısaca irdelemeye çalışacağız.

PROF.DR.MANUEL ARSENEVİÇ HASRETYAN'IN YANILGILARI

Prof.Dr.Manuel Arseneviç Hasretyan'ın, bir akademisyen olarak, Şeyh Said ayaklanması hakkında yaptığı araştırmalar esnasında birçok kaynağa ulaşma imkanını elde etmiş olduğunu tahmin etmekteyiz. Buna rağmen Hasretyan, nedense konuyu objektif bir bakış açısıyla irdelemekten kaçınıyor, bir "bilim adamı"na yakışmayacak ölçüde ve gülünç denilebilecek türden iddialar ortaya atıyor.

Zaza bölgesinde çıktığı ve yine o bölgede bastırıldığı bilinen, canlı tanıklar ve orijinal belgelerle de sabit olan Zaza halkının direnişini, önyargılı yaklaşımla bir "Kürt isyanı" olarak nitelendiren Hasretyan, bununla da kalmıyor, daha da ileri giderek, bütün Kürtlerin isyana katılımından söz ediyor, hatta ayaklanmada Asurilerin, Çerkezlerin ve Ermenilerin de rol oynadıklarını iddia ediyor. Tabii ki Hasretyan, bu saçmalıkları ileri sürerken, hiçbir kaynak belirtmiyor ve belge de göstermiyor.

Hasretyan'ın kitabındaki söz konusu iddiaya ilişkin bölüm aynen şöyle:

"Hemen hemen bütün Kürt aşiretleri ulusal çıkarları için verilen mücadelede yer aldılar.(..) Yargılamalar, 1925 ayaklanmasında, sayıları çok olmadığı halde, Asuri, Çerkez, Ermeni ve diğer küçük azınlık temsilcilerinin de ayaklananlar arasında yer aldıklarını gösteriyor. Sayıları çok olmadığı halde, bu azınlıkların (içlerinde Müslüman olmayanlar dâhil) harekette yer

almaları, onların gerici Türk yönetiminin şövenist asimilasyon politikasından hoşnutsuzluklarını gösterir.” (100)

Hasretyan, burada gayet açık bir şekilde gerçekleri çarpıtıyor, saptırıyor ve ayaklanmaya başka bir renk vermeye çalışıyor. “Şeriat” talebinin amaçlandığı önderlerinin yazışmalarıyla, yayınlanan beyannamelerle, dönemin Türkiye Cumhuriyeti resmi belgeleriyle ve Şark İstiklâl Mahkemesi’nin tutanaklarıyla ispatlanmış olan bir Zaza/Nakşibendi hareketinde, Hıristiyan olan Asuri ve Ermenilerin ne işi var diye Hasretyan’a sormadan edemiyoruz. Alevi Zazaların bile destek vermediği, yer yer de muhalif tutum gösterdiği bir Sünni/Nakşibendi Zaza ayaklanmasında, Hıristiyan Asuri ve Ermeniler neden yer alsın? Aslında böylesine saçma sapan bir iddianın üzerinde durmak bile anlamsız.

Hasretyan, Çerkezlerin ve “diğer küçük azınlık temsilcileri”nin katılımından da söz ediyor. Peki bunlar kim ve nerededirler? Doğrusu pek garip bir iddia! Bilinen bir gerçek var ve o da şu: Zazaların ayaklandığı bölgede, dün de bugün de Çerkezler veya “diğer küçük azınlıklar” -her kimse-bulunmamaktadır ve başka bölgelerden gelip isyana iştirak eden Çerkez, Arap, Gürcü, Laz, Arnavut vd. halklardan herhangi bir kimse olmamıştır. Kaldı ki, Zazalara komşu Müslüman/Sünni Kürt aşiretleri bile (Varto’daki Cıbran aşiretinin kısmi desteği hariç) ayaklanmaya katılmamış, yer yer de milis gücü olarak devletin yanında yer alıp, Zazaları arkadan vurmuşlardır.

Hasretyan’ı yanıltan husus, sanırım idam edilen 47 kişi arasında yer alan birinin “Çerkes” ismini taşımış olmasından kaynaklanmıştır. Mesele bu ise, Hasretyan yine

yanılmıştır diyoruz. Çünkü söz konusu Çerkes isimli şahıs, Şeyh Said’in hizmetçisi Yusuf’un oğlu olup, Palu’lu bir Zaza’dır. Sünni Zazalar arasında, özellikle Palu-Bingöl bölgesinde erkeklere “Çerkes” ve “Arap” isimleri şahıs adı olarak verilmektedir. Yine aynı bölgede, kadınlarda “Gürci/Gürcü” ismi de şahıs adı olarak kullanılmaktadır. Bu isimleri taşıyanlar Zaza’dır ve aynı adlarla anılan, bilinen halklarla herhangi bir köken ilişkileri bulunmamaktadır. Hasretyan’ın saçmalıkları bu kadarla bitmiyor. “Prof.Dr.” payeli bu yazar, işin içine daha başka öğeler de katıyor ve bakınız neler diyor: “Ayaklanmada yer alan kimi Kürt aşiretleri Kızılbaş, Yezidi ve diğerleriydi.”(101)

Meğerse bilmediğimiz daha neler neler varmış?!

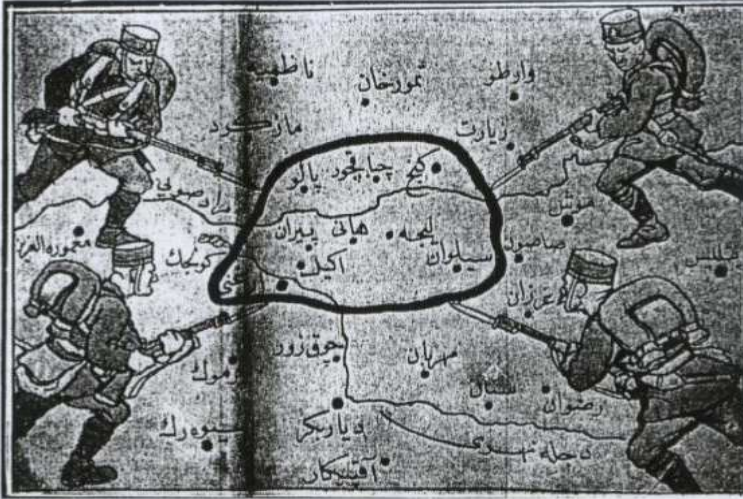
Kızılbaş/Alevi Zazalarla, Kızılbaş/Alevi Kürtler ve Yezidi Kürtlerin, hatta kısmen Cıbran aşiretinin pasif desteği dışında, Sünni/Şafii Kürtlerin bile ayaklanmada yer almadıkları bir gerçektir. Bu gerçeğe rağmen, Hasretyan’ın Şeyh Said ayaklanmasının katılımcıları arasında; Kürt, Asuri, Ermeni, Çerkez, Kızılbaş, Yezidi vd.

kesimleri sayarken, Zazaları anmaması bile, onun samimi ve dürüst olmadığını, Zaza hareketini

bilerek ve kasıtlı olarak yozlaştırmaya çalıştığını göstermektedir.

Hasretyan, bir yandan “Kızılbaşların ayaklanmada yer aldıklarını” söylerken, diğer yandan “Dersim aşiretleri Şeyh Said’i desteklemediler”(102) diyerek de çelişkiler batağında debelenmektedir. Anlaşılan o ki, Hasretyan ya Dersim aşiretlerinin Kızılbaş ve Zaza olduklarını bilmiyor yahut dezinformasyon yapmak suretiyle, Şeyh Said Zaza hareketinin içini boşaltarak, özünü saptırmayı amaçlıyor.

Turkish soldiers encircle Piran, Eğil, Hani, Lice, Silvan, Palu, Bingöl, and Genç, published in Cumhuriyet, a Turkish newspaper

İşin ilginç olan yanı ise, Hasretyan’ın kitabının ilk baskısını İsveç’te yapan Jına Nû Yayınevi ile ikinci baskısını İstanbul’da yapan Medya Güneşi Yayınevi isimli Kürtçü oluşumların, Hasretyan’ın sözünü ettiğimiz hususlardaki görüşleri konusunda en ufak bir dipnotunu koymamış olmalarıdır.

Hasretyan’n, hatalı, çelişkili, tutarsız ve bazen de maksatlı fikirlerinin yanında, elbette ki doğru teşhisleri de bulunmaktadır. Kuşkusuz bunları görmezlikten gelemeyiz. Örneğin Hasretyan, Seyid Abdülkadir konusunda, birçok Kürt ve Türk yazarının yaptığı bir hatayı yapmıyor, onu Şeyh Said isyanı ile ilişkilendirme yanılığına düşmüyor. Hasretyan bu konuda; “Mahkemede, Seyid Abdülkadir, Şeyh Said ayaklanmasıyla ilişkisinin olduğunu kabul etmedi. Hatta ‘eğer ayaklanmanın başlamasından haberdar olsaydım derhal yöneticilere haber verirdim’ dedi. Gerçekten de Seyid Abdülkadir ayaklanmaya katılmamıştı.” (103) diyerek, bir gerçeğe vurgu yapmaktadır.

GARO SASUNI’NİN HEZEYANLARI

Ermeni yazar Garo Sasuni de, yukarıda temas ettiğimiz hususlar bağlamında, tıpkı Hasretyan’ın yaptığı gibi, hiçbir kaynağa dayandırılmayan, gerçeklerle de bağdaştırılamayan ve daha ziyade propaganda mahiyetinde değerlendirilebilecek özellikte kimi görüşleri savunmaktadır. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından, Garo Sasuni’nin yazdıklarından da birkaç küçük alıntı yapmak yerinde olacaktır.

Garo Sasuni’ye göre; “İsyan 1925 yılının Şubat ayında Kürdistan’ın bütün bölgelerinde birden başladı.”(104) Böyle birşey söz konusu değildir. İsyanın, Sünni Zazaların yerleşim bölgesi olan Diyarbakır-Elaziz-Çolig (Bingöl) üçgeni içerisinde cereyan ettiği ve noktalandığı bir gerçektir.

Garo Sasuni’ye göre; “Kürt milli askerleri, hançerleri ellerinde ‘bijî istiklal, bijî Kürdistan’ (yaşasın özgürlük, yaşasın Kürdistan) sesleriyle hücum ediyorlardı. (..) İsyancılar işgal ettikleri

bütün yerlerde derhal geçici bir ‘Kürdistan Hükümeti’ kurarak disiplin ve güveni sağlıyorlardı.”(105) Böyle bir şey de varit değildir ve tamamen hayal mahsulüdür. Zira direnenler Kürt değil, Zaza idi ve Zaza dilinde “yaşasın” karşılığında “bijî” diye bir sözcük de kullanılmamaktadır. Bahsekonu kelimenin Zazaca karşılığı ise “wa weşbo” veya “wa bıciwiyo”dur. Ayrıca, bir kısmı muhtelif kitaplarda neşredilen, bir kısmı da özel arşivimizde mevcut olup henüz yayınlanmayan ayaklanma önderlerine ait mektuplar ve beyannamelerin hiç birinde “Kürdistan” diye bir sözcüğe yer verilmemiştir.

Öte yandan, gerek devletin resmi raporlarında, gerekse de birçok kaynakta, Zazaların, isyan sırasında birçok yerde tekbir ve salâvat sesleri ile saldırıya geçerek, hükümet askerlerini teslim olmaya çağırdıkları kaydedilmiştir. Dönemin Başbakanı Ali Fethi [Okyar], TBMM kürsüsünde isyan hareketi hakkında mebuslara bilgi verirken;

“Hani’de ikamet eden müfreze (Türk askerleri), bir gece guruptan (akşam vakti) yarım saat sonra, ‘Teslim!.. Teslim!.. Sallu âlâ Muhammed!’ sedalarıyla her taraftan gelen köylülerin baskınına uğramıştır.”(106) şeklinde vurguladığı husus, aslında bir gerçeğin ifadesidir.

Garos Sasuni, “isyanın dinci ve gerici olmadığını”(107) da iddia etmektedir ki, bu iddia da külliye bir safsatadan ibarettir.

Garos Sasuni, “çok az sayıda da olsa Ermenilerin de Kürt isyanına [Şeyh Said ayaklanması kastediliyor] katılmış olmaları”ndan(108) söz etmektedir ki, bu da hiçbir dayanağı ve aslı astarı olmayan düzmece bir iddianın ötesinde başka bir anlam ifade etmemektedir. Hasretyan’ın bu husustaki görüşlerini irdelenmiştir. Garos Sasuni ise Hasretyan’dan çok daha önce bu iddiayı ortaya atmış bir kişidir. Ermenilerin de tıpkı Kürt siyasileri gibi Şeyh Said direnişine sahip çıkmaya kalkışmaları düşündürücüdür.

Şu hakikati özellikle vurgulamak gerekir ki; Türk siyasileri de, Kürt siyasileri de, Ermeni siyasileri de çok iyi bilmektedirler ki, 1925 Şeyh Said direnişi, İslâm şeriatının geri getirilmesi talebi

temelinde, Sünni Zazaların, Kemalist inkılaplara/devrimlere karşı giriştikleri bir silahlı muhalefet hareketidir.

(devam edecek)

Dipnotları:

-
- (93) Avni Doğan, Kurtuluş, Kuruluş ve Sonrası, Dünya Yayınları, İstanbul 1964, s.174.
- (94) Feridun Kandemir, “Hadisesi, Gayesi ve Oluş Şekli ile Şeyh Sait İsyanı ve Facialar”, Tarih Konuşuyor, Sayı: 38 (Mart 1967), s.3087.
- (95) Eşref Edib [Fergan], İstiklâl Mahkemelerinde -Sebilürreşad’ın Romanı-(Hazırlayan: Fahrettin Gün), Beyan Yayınları, İstanbul 2002, s.26-29, 73-122.
- (96) Avni Doğan, a.g.e., s.173.
- (97) Ahmet Emin Yalman, Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim (1922-1944), Rey Yayınları, İstanbul 1970; ayrıca bkz. İsmail Yediler, “İstiklâl Mahkemeleri”, Zaman Gazetesi, 13 Mart 1990.
- (98) İbrahim Arvas, Tarihi Hakikatler, Ankara 1964, s.37, 38, 39.
- (99) Feridun Kandemir, a.g.m., s.3087-3089.
- (100) Manuel Arseneviç Hasretyan, 1925 Kürt Ayaklanması, Medya Güneşi Yayınları, İstanbul 1991, s.33, 40.
- (101) Manuel Arseneviç Hasretyan, a.g.e., s.46.
- (102) Manuel Arseneviç Hasretyan, a.g.e., s.33.
- (103) Manuel Arseneviç Hasretyan, a.g.e., s.35, 36.
- (104) Garos Sasuni, Kürt Ulusal Hareketleri ve 15.Yüzyıldan Günümüze Ermeni-Kürt İlişkileri, Med Yayınları, İstanbul 1992, s.187.
- (105) Garos Sasuni, a.g.e., s.188.
- (106) Ahmet Süreyya Örgüven, Şeyh Sait İsyanı ve Şark İstiklal Mahkemesi, Temel Yayınları, İstanbul 2002, s.51.
- (107) Garos Sasuni, a.g.e., s.191.
- (108) Garos Sasuni, a.g.e., s.198.

Dil insanlığın varoluşuyla birlikte vardır

Roşna Feradi

Dil insanlığın varoluşuyla birlikte vardır. Yazıya geçişle birlikte dilin aslında bir içsel düzeneğinin olduğu farkedildi. Dile ilk filozofik yaklaşım eski Yunanlılarda İsa'dan önce 5. yüzyılda geliştirildi. Yunan filozofları dilin temelinde doğa ya da uzlaşma (nature or convention) etkisi olduğunu tartışıyorlardı. Buna göre dil ebedi özelliklerini insan dışından alıyor, sonradan, gelenek göreneklerle uzlaşma "toplumsal uzlaş"ı kuruyordu. Yani sözcükler, bir bakıma temsil ettikleri şeylerin taklidi olarak ortaya çıkıyorlardı. Görüşlerini, Plato'nun onun adını verdiği diyalogda yazdığı, doğalcı okulun katı savunucularından Cratylus'a göre, sözcükler aslında temsil ettikleri şeylere uygundu; yani anlam ve biçim arasında doğal bir ilişki vardı. Bu yaklaşım, kökünü Yunanca 'etymo-'dan alan etimolojik çalışmalara kaynaklık oluşturmuştur.

İsa'dan önce 3. yüzyılın başlarında Roma sömürgesi olan Iskenderiyede büyük kütüphanenin kurulmasından sonra dilbilim çalışmaları oraya kaydı. O dönem ve sonrasında bir süre daha dil çalışmaları daha çok sözcük analogisi temelinde yapılıyordu.

Giderek, klasik dilbilim çalışmalarında, Greko-Romen geleneğinin yanısıra, Arap, İbrani, Hint geleneği de yerini alınca karşılaştırmalı dilbilim dönemi başladı. Dil çalışmalarında Hindu geleneği Greko-Romen geleneğinden bağımsız gelişmiş, karşılaştırmalı dilbilime katkıları nedeniyle modern dilbilimin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Batı dünyasında bilimsel anlamda dilbilgisi çalışmaları 19. yüzyılda başlamıştır. 18. yüzyılın sonlarında, eski ve klasik dil çalışmalarına tepki olarak ortaya çıkan Bilimsel dil çalışmaları dilde romantizmin çıkışına önyak oldu. Dil çalışmalarında romantizm en belirgin biçimiyle Almanya'de zemin buldu. Bu döneminin ilklerinden olan Herder'e göre dil ile ulusal karakter arasında derin bir ilişki vardır. Herder'den sonra Wilhelm von Humboldt, her dilin, onu konuşanların düşünce ve ifadelerini yansıtan ve koşullandıran kendine özgü bir yapısının olduğunu söyler. Bu belirlemeler, Ariyan'lık temelinde dil ile ırkı ilişkilendirmenin

ilk çıkışları olmuş, tarihsel Alman ırkçılığını beslemiştir.

Sömürgecilik olgusuyla birlikte diller arası ilişkilerin gelişmesi karşılaştırmalı (comparative) dilbilime kapı aralamış, dil ailelerinin belirlenmesi de ancak karşılaştırmalı dil çalışmaları sayesinde olanaklı olmuştur. Özellikle Sanskrit dilinin keşfedilmesi bu anlamda devrim niteliğindedir. İngiliz oryantalist Sir William Jones'un 1876 yılında, Latince'nin ve Yunanca'nın Sanskritçeden geldiklerini keşfetmesinden sonra büyük Indo-European (Hint-Avrupa) dilinin ana hatları belirginleşmiş; bu bağlamda, giderek diğer dil aileleri biçimlenmeye başlamıştır. Bütün dil ailelerinde dil çalışmalarına en açık ve en şanslı olan grup Hint-Avrupa dil ailesidir. Çünkü bu aileyi oluşturan ve aile içinde yer alan dillerin, yazılı kayıtları tarihin derinliklerine inemektedir. Temel dil olan Sanskrit dilinde, giderek Latince, Grekçe ve Farsçada, ve Avesta gibi daha alt grupta yer alan dillerde binlerce yıl gerilere giden yazılı metinler vardır.

Aynı dil aileleri içinde yer alan diller arasında ses, sözcük ve yapı benzerlikleri vardır. sözcükler, ait oldukları objeler ve taşıdıkları kültür içerikleriyle birlikte coğrafi ve *linguistic* sınırları aşabilirler. Ancak iki dilde ortak sözcüklerin olması bunların aynı dil ailesi içinde oldukları anlamına gelmez. Çünkü Dil benzerliği, sözcük benzerliği ve gramatik yapı benzerliği gerektirir. İki dildeki benzerlikler, ancak köke ve kökene ilişkin ise, bunları aynı dil grubu ya da ailesi içinde değerlendirmek mümkündür. Yoksa, aynı dil grubu içinde olmadıkları halde bazı benzerlikler taşıyan diller vardır. Aynı coğrafyada konuşulan, ve farklı dilleri konuşan farklı kavimlerin zamanla kültürel yakınlaşmaları diller arasında, özellikle sözcük bazında geçişlere neden olmuştur.

Mezoptamyada konuşulan İrani dillerle Arapça, İbranice, Türkçe arasındaki sözcük geçişleri buna örnektir. Benzer geçişler dünyanın farklı coğrafyalarında, farklı dil grupları arasında da vardır. Bu 'sözcük ödünç alma' olgusudur. Geçmişte coğrafi yakınlıkla ilişkilendirilen

sözcük geçişimi, bugün bilim ve teknolojideki gelişmeler, buluşlar ve keşifler sayesinde, giderek artan bir hızla tüm dünya dillerini etkisi altına almıştır. Başta İngilizce olmak üzere bazı batı dilleriyle, Japonca gibi bazı doğu dillerinden

dünya dillerine sürekli sözcük akışı olmaktadır. Örneğin 'telefon', 'radio', 'televizyon', 'elektrik' gibi birçok sözcük, ya olduğu gibi, ya da küçük fonetik değişimlerle diğer dünya dillerine geçmişlerdir.

Linguistic ilişki, tarihi ve genetik bir ilişkidir. Bu ilişki dil ailelerini ve bunların alt gruplarını oluşturur. Hint-Avrupa dil ailesinde alt gruplama özet olarak şöyledir:

- Germen Dilleri** (İngilizce, Fransızca, Almanca, Hollandaca, İsveççe)
- Sılav Dilleri** (Rusça, Polonya dili, Çekçe gibi)
- Romans Dilleri** /(Latin), (Fransızca, İtalyanca, İspanyolca gibi)
- Grekk Dili** (Yunanca)
- Hint-İran** (Sanskritçe, Farsça, Avesta, ve büyük İrani grubun alt dilleri)
- Kelt Dilleri**; (*Gaelic* -İrlandaca, İskoçça- Galce, Breton.

İngilizce	Almanca	Fransızca	Zazaki	Kürtçe	Türkçe
mother	mutter	mère	may	may	anne
brother	bruder	frère	bıra	bıra	erkek kardeş
have	haben	avoir	estiş	hebun	sahibolmak
son	sohn	fils	laz(lac)	law	erkek evlat
can	kann	pouvoir	şenayış	dıkarın	-e/-abilmek
seven	sieben	sept	hewt	heft	yedi
six	sechs	six	şesş	şesş	altı
star	Stern	etoil	istare	stêrk	yıldız

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Türkçe diğer beş dilden tamamen farklı bir sözcük yapılanmasına sahiptir. Almanca ile İngilizce arasındaki ilişki, örneğin Fransızca, Zazaki ve Kürtçe ile olana göre daha yakındır. Benzer yakınlık Kürtçe ile Zazaki arasında olan ilişkide de söz konusudur. Türkçe ise yukarıdaki beş dilden hiçbirisiyle aynı kategori içinde değildir. Doğal olarak Türkçe, Ural-Altay dil ailesi içinde yer alan *Altaic* alt grubundaki dillere yakın olacaktır

Zazaki, Hint-Avrupa dil ailesi içinde, Hint kolunun Büyük İrani diller grubunda, kuzey-batı alt grubu içindedir. Bu nedendir ki, ilk aşamada tüm İrani dillerle, giderek Avrupa dilleriyle benzerlikler taşımaktadır. Kürtçeyle ve diğer İrani dillerle daha yakın benzerlik taşıması diyalekt ilişkisinden çok coğrafi yakınlık ilişkisidir; tıpkı İsveççe ile Norveççe, İngilizce ile Almanca, Fransızca ile İtalyanca veya İspanyolca arasında olduğu gibi...

DEMOQRASÌ YAN ZÌ TERSOQRASÌ

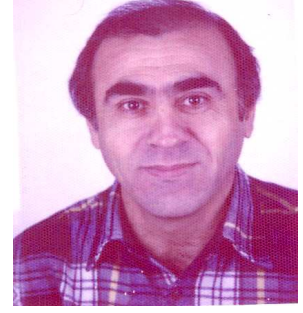
M. Çermug

Ek edo nêşa zuwandé xoya binusa
 Ek edo nêşa nameya şardé xo vaza
 Ek edo nêşa qalé welaté xo bikera
 Ek edo nêşa çiyoki mi zeridi, eskere, eşkera vaza
 Ek odo mi zeridi, derd u kula biheliyo
 Ek edo caran riy serbesti nêvina

Ek taynidé neyré vazé Demokrasi, Serbestwazi
 Ne xo bixapeyné, ne zi ma
 No Demorasi niyo, bibo, bibo beno Tersokrasi
 Beré ey cekeré
 Roy`da Ferati
 Ew roy`da Murat`i

DİLİMİZ ÜZERİNDEKİ ENGELLER

Haydar Şahin -Mannheim - Almanya

Zazaca, bundan 149 yıl önce 1856 yılında ilkin yabancı bir dilbilimci olan Peter Lerch tarafından yazıldı. Zazalar, 1985 yılında Zazaca'nın 129 yıl önce bir yabancı tarafından yazıldığını ülkesinden uzak Avrupa'da öğrendiler. Yine biz Zazalar, Zazaca'nın 1898 yılında ilkin bir insanımız olan Hani'li „Ehmedê Xasi“ tarafından „Mevludê Nebi“ olarak edebi bir eser yayınlandığını 1980 yılından sonra Avrupa'da öğreniyoruz. Alman Dilbilimci O. Mann'ın 1900 başlarında yaptığı çalışmaları, arkadaşı K. Hadank tarafından 1932 yılında „Mundarten der Zaza Hauptsächlich Aus Siverek und Kor“ yani Zazaca'nın ağızları adında 398 sayfalık bir bilimsel kitap yayınlandı. Evet, Zazalar memleketinden uzak, bir ülkenin önemli bir şehri Berlin'de anadillerinden bir Gramer kitabının olduğunu ülkesinden çok uzaklarda 67 yıl sonra Avrupa'da öğrendiler.

1960 yılında Vartolu Zazalar sanıyorum NEWE (Yeni) adında bir sayı, dergi çıkardılar. 1965 yılında Yılmaz Güney'in de içinde bulunduğu Siverekli öğrenciler „Kormışkan“ adında bir dergi çıkardılar. Kaç sayı çıkarıldığını tam bilemiyorum. Bir Başka dilbilimci T. L. Todd, 1985 yılında, “A Grammar of Dimili (Also known as Zaza)” Zazaca Gramer kitabını çıkardı.

Zazaca ayrı bir dildir ve Zazalar ayrı bir halktır diyen ilk Zaza aydını, rahmetli Ebubekir Pamukçu, 1985 yılında Zaza dili, kültürü Ayre (Are) Değirmen dergisini İsviçre'de çıkarmaya başladı. 2 yıllık bir sürede 14 sayıya ulaşan dergi, Zaza kimliğini ve varlığını tanıtmaya başladı.

Anadilini ve kimliğini seven geniş bir çevre bu dergiyi sahiplendi. Bu sahiplenme ve gelişmeyle birlikte daha iyi, araştırmaya dayalı, kaliteli ve ebat olarak dahada büyük bir dergi düşünüldü. Bu düşünceyle Zazaca'yı ve Zaza kimliğini; Zaza halkına ve diğer kamouyuna anlatmak için yine rahmetli Ebu Bekir Pamukçu'nun büyük emeğiyle Piya (Birlikte) dergisi İsviçre'de 1988 yılında ağırlıkta Zazaca, Türkçe ve İngilizce olarak çıkarıldı. 1991 Ocak ayına kadar 14 sayı çıktı. Rahmetli Ebu Bekir

Pamukçu ağır hastalanmıştı ve 18.07. 1991 yılında aramızdan ayrıldı. Ruhü şad olsun. E. Bekir Pamukçu'nun ölümünden sonra „Piya“ dergisinin son 15-16. sayısı arkadaş ve dostları tarafından Mart 1992 de çıkarıldı. Rahmetli Ebu Bekir Pamukçu anadili Zazaca'ya ve Zaza halkına yaptığı bu değerli hizmet, anadilini seven her Zaza tarafından asla unutulmayacaktır.

Piya dergisinin çıkmasıyla birlikte Zazaca, Zaza kökenli ve bir çok yabancı tarafından araştırma alanı oldu. Yine çok önemli bir nokta: Zazaca konuşan güneyli ile kuzeyli insanlarımız, bu derginin sayesinde aynı dili konuştuklarını ve aynı halkın insanları olduklarını fark ettiler. Gün geçtikçe Zazaca'ya ve Zaza kimliğine olan ilgi yükseldi.

Yine dilbilimci Dr. Zülfü Selcan 1987 yılında „Lawikê Pir Sultani“ adında kitabını yayınladı. Kitabın adından anlaşıldığı gibi Pir Sultan'ın şiirleri Zazaca'ya çevrildi. 1991 içinde ve sonrasında Frankfurt Üniversitesinde Prof. Gipert, Zazaca'ya ilgisi olan gençlere Zazaca'nın tarihi bilgisini ve Zazaca gramerini öğretiyordu.

Zazaca'ya büyük katkıları olan dilbilimci C. M. Jacobson'un Aralık 1993 yılında “RASTNUSTENA ZONÊ MA (Handbuch für die Rechtschreibung der Zaza - Sprache)” kitabı yayınlandı. Yine C.M. Jacobson'un nisan 1997 yılında “Zazaca Okuma - Yazma El Kitabı” yayınlandı. dilbilimci Dr. Zülfü Selcan'ın Almanca ve Zazaca olan „Grammatik der Zaza - Sprache“ Zazaca Grameri adlı bilimsel kitabı 1998 de yayınlandı. Yine bir başka dilbilimci Dr.Ludwig Paul, 1998 de Zazaki „Grammatik und Versuch einer Dialektologie“ Zazaca bilimsel gramer kitabını yayınladı.

Almanya'nın Mannheim şehrinde olan biz bir grup Zaza insanı; 9 yıl arka arkaya Zaza Kitap Şenliğini düzenledik. Bu kitap şenliğindeki amaç: 1. Zazaca ve Zazalar üzerinde çalışmaları olan dilbilimcileri ve sosyologları davet ederek, Zaza insanının kendi kimliği ve diğer halktan insanların

da Zazalar hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaktı. 2. Zazaca çıkan yayınları veya Zazalar üzerine yapılan çalışmalarını tanıtmaktı. 3. Yine yazarlarla okuyucu arasında ilişkileri canlı tutmaktı. Bir başka amaç da, Zazaca konserler düzenliyerek Zaza halkına güzel olan bu dili unutturmamak. Zazaca müziğin tadını ve önemini farketirmektir.

Piya dergisinden sonra RAŞTİYE (Gerçeklik) dergisi yine ağırlıkta Zazaca ve Türkçe çıkmaya başladı. 9 sayı yayınlanan RAŞTİYE“ dergisi göçmenlik sorunundan dolayı durdu. Bu dergiden sonra WARE (Yayla) dergisi diğer dergiler gibi ağırlıkta Zazaca, Almanca ve Türkçe çıktı. Bu derginin büyük okuyucu kitlesi vardı. Ancak 14 sayı sürdü. Tija Sodiri (Sabahın güneşi) Almanya’da, Kormışkan (Zazaca’da bir bayram adı) ve Zaza Press dergileri de İşveç’te sadece Zaza dilinde çıkan yayınlarımızdı.

İstanbul’da „Vejiyayisê Tiji“ yayın evi kuruldu ve epeyce Zazaca kitaplara imzasını attı. Evet ne yazık ki ülkemizden uzak, yabancı diyarlarda Zazaca özgürleşti ve boy atmaya başladı. Türkçe’nin özgürlüğü, Almanca’yı İngilizce’yi yok etmedi. Türkçe bu dillerden aldığı katkı gibi, bu dillere katkı da vermiştir. Örnek: Almanca’ya „Döner“ deyimini kazandırması gibi. Vatanında Zazaca’nın özgürlüğü, boy atması ve kök salması Türkçe’yi yok etmez. Türkçe’den katkı alacağı gibi Türkçe’ye katkı da yapar. Bir bahçede yetişen iki gülden biri kesilip atılmasın. O diğer gül de Zazaca’dır.

Halkımız bazen Zazaca için „Zunê Xızırı“ der. Yani Hızırın Dili der. Hızırın dili yasaklanmamalı. Hızır her yerde Hazır ve Nazırdır. Devlet; herkesin dar anında yetişen Hızırın dilini konuşan bizlere bu dili yasaklamasın! Türkiye Cumhuriyeti Devleti bize destek çıkmalıdır. Bu aşamada destek bile yeterli değil. Bire bir sahip çıkmalıdır. Çünkü yanlışlarla, korkularla Zazaca yasaklanmıştı. Bu yasaklar ve dayatılan korku yüzünden Zazaca konuşulmadı. Devletin ve çeşitli yetkililerin sert tutumu Zazaca’yı bitirme aşamasına getirmiştir. Bu dil; devletin büyük çabasıyla ve halkımızın da sahip çıkmasıyla tekrar ülkemizi zenginleştirir. Halkımız da Hızırın diline çok önem vermelidir. Bu önem nasıl olur? Evde; herkes Hızırın dilini konuşmalı, çocuklarına mutlaka öğretmeli ve çarşıda-pazarda Hızırın dilini konuşmalı ki bu dil

tekrar canlansın. Zazaca, ülkesinden uzak yaşam mücadelesi veriyordu. Ülkesinden uzakta Zazaca’ya verilen önem ve değeri, yukarıda tarih sıralamasına göre yazdım. Çocukluğumda iyi konuştuğum, anlaştığım, sevdiğim ve dost olduğum Zazaca ile benim aramı bozdular. Onların bu yanlışlarına inanmışım ve yıllar sonra Zazaca’yla karşılaştığımda öyle olmadığını; beni kandırdıklarını Zazaca’yla tekrar dost olunca anladım. Avrupa’da yani yurt dışında Zazaca’yla karşılaştığımda mutlu oldum. Ama Zazaca, Bülbül’ün „İlle Vatan- İlle de Vatan“ dercesine; “siz buralarda beni canlandırdınız ama sürgünde değil ülkemdem olmalıyım , benim ruhum ve Zaza halkının içine girmeliyim ki o halk ölmesin! halk ölürse ben de canlı kalamam” demektedir. Zazaca’nın dediği doğrudur. Evet Zazaca’nın, Zaza halkının yaşaması devletin elindedir ve Zazaca’yı konuşmak, geliştirmekte Zaza halkına düşer. Zaza halkı bu ruhuna sahip çıkmalıdır. Devlet de bu halkın ve ruhun ölmemesi için eğitim, öğretimle sahip çıkmalıdır. O zaman Zaza halkı ve Zazaca tekrar yaşar. Hem de sağlıklı yaşar.

Yukarıda Zazaca’yla olan kısa sohbetimden bahsettim ve bir zaman sonra bir gün duydum ki, “Munzur Haber” gazetesi adında Türkçe ve Zazaca yayın yapan yerel bir gazete çıkmış. O zaman anladımki Zazaca’ya küçük bir kapı aralandı ve Zaza halkı kendi diliyle temasa geçti, ama Türkiye Cumhuriyeti Devleti Zaza halkına sahip çıkmıyor ve ne yazık ki halen seyirci bir konumdadır. Devletin Zazaca’ya ve Zaza halkına şöyle bir dayatması var; „Sen ölmek için çare ara veya istersen hastaneye gidebilirsin. Ama ben doktorun sana gelmesine ve ilacın sana ulaşmasına izin vermiyorum. Zaza halkı hem tedirgin, hem de imkanı elinden alınmış. Zazaca’yı okulda, Üniversite’de öğrenme şansına sahip değildir. Ama Zaza halkı bu dili kendi arasında yaygın şekilde konuştuğunda, çocuğu doğduğunda, o çocuğa ilk öğretilecek dil Zazaca olursa, Zaza halkı ölmez ve kayıplar listesine girmeyecek.

Gelecek süreçte Türkiye Cumhuriyeti yetkilileri de değişecek ve aklıbaşında, sağduyu sahibi insanlar gelir, Zaza halkı , dili ve kültürü özgürleşir. O zaman biz hepimiz bu kısır döngüden kurtuluruz.

Türkiye’nin Avrupa birliğine girmesinde sadece Türk halkının çıkarı değil, bizim de

çıkarmız var. Yani, ben de insanım diyen herkesin çıkarı var. Dolayısıyla Türkiye’de hangi bir Siyasi Parti „biz parti olarak hiç bir demokratik değişimi onur sorunu yapmıyoruz, keza Türkiye’nin değişmez kırmızı çizgilerini demokratik değişimin önünde engel olarak görüyoruz ve bunları biz kaldırmak istiyoruz. Bundan dolayı biz „X“ partisi, Avrupa Birliğine girmeyi kendimize birinci ilke edindik” derse, biz

de buna sahip çıkacağız. Bu sorunu ciddi olarak ele alan herhangi bir siyasi partiyi, Zaza halkı desteklemelidir. Türkiye’de, Türkiye’nin onurunu veya Kırmızı Çizgileri dillendiren bazı kesimler, Türkiye’nin diktatör ve baskıcı devlet yönetimini devam ettirmek isteyenler; kendi kişisel veya grupsal menfaatlerini, hak etmedikleri halde, ama elde ettikleri pozisyondan düşmemek için ayak diretenlerdir.

Franz Kafka **1883 - 1924**

Faruk İremet

Franz Kafka, ser 1883 dı Cumhuriyetê Çek dı suka Prag dı ameyo dınya. Piyê cı Herman Kafka yahudi u tücar biyo. Nameyê maya cı zi Julie ya. Éhlaqê mekteb u éhlaqê ê biyayenda cı zi ê Almanan o. Kafka, en gırdê çıhar qeçekandê ailey xü yo. Kafka bı xü hıquq wendo u dıma mektebda hıquqi dest bı kardê xü yê sixorta keno. Çı wext Kafka beno vizt (20) sere bı cıdı cıdı dest bı nuştenı keno. Héta Kafka cüwayê (héyatı biyo) tenya çend ıstankê cı neşır biyê.

Eger ewro ma kıtabanê Kafka wananê se no zi xızmetê Max Brod’i yo. Max Brod embazê Kafka bı. Brod verê merdenda Kafka soz dano Kafka kı, o do héme nuşteyê Kafka bıveşno. Labırê ewro bol çiyê Kafka esto u ma wananê. Defterê ciyê rocaney, mektubê cı, şiirê cı, ıstankê cı u romanê cı dıma merdenda Kafka neşır biyê u Kafka beynelminen biyenda xü nêdiyo. Kıtabê ciyê en meşhuranê cı; Process 1914-1915, Şato 1921-1922 u Émeriqa 1912-1913 yo. Kritikerê edebiyati nêy kıtabanê Kafka rê vanê; ”tenya biyayenda rêzi”.

O kıtabê kı en vêşi nas biyo helbet kıtabê ciyê ”Process-Déva” yo. Na kıtabı dı Kafka héyatê ju banqaciö Josef K. nuşneno. No Josef K rocê aşnaweno kı héqê cı dı oyo méhkeme bı abiyo. O nêzane ka qandê çıçı o do méhkeme bo u kes bı rayê qanuni nêşenê vacê ka sucê cı çıçıyo. Josef K bı xü zano kı o çiyê xırab nêvıraştı u fina zi xü çiyê rê sucdar hiskeno. Héyatê Josef K vırêno u beno ze cıhnem. Peyni peyni Josef K aşnaweno kı o do qandê suckı vırazyayo ceza nêgiro u tamamı suc ra zi pak nêbeno. Nezdıyê kıtab bıqedıyo (perê peyniyê kitaberi dı) dı merdımı yenê cı kêye ra bıbê u hisê sucadareyo kı bı mezgdê Josef K ya dısıkyayo beno sebeb Josef K bı êy merdımına piya şıno. Êy merdımı kı Josef K benê, êy teber dı kışenê.

Kıtabê ciyê ’Şato’ dı qéhremanê kitaberi Mezlum K vıcêno wendoxan verı. Mezlum K şıno ju dewı dı ca beno u beno memurê kadaastro. Mezlum K a dewı dı kar nêvineno u kesi dı zi nêşeno embazey bıkerı. Quwetê do dewlemend ju koyer serı dı ca biyo u hükümdar o. Mélumatê na kıtab zi ze kıtaba ’Déva’ o. Yani hükümdarey u dewlemendey kesi ra nêaseno.

En kitabê ciyê kî kes nêşeno bireso hédê cî, kitabê ciyê 'Émeriqa' yo. Qehremanê na kitabêr zi ju genco u no genc nameyê eşirda xü, kêy xü leymin kerdo. Qehremanê kitabêr xızmkarê kêyey kerda bî hal (kerda dî gan). May u piyê cî qehremanê kitabêr rîşenê Émeriqa. Xalê ciyê Émeriqa êy gêno himadedê (cî rê wayêr vicêno) xü. Rocê bê sebep u bê suc xalê laceker êy erzeno teber, lacek fém nêkeno qandê çîçi xalê cî êy kêy xü dî nêwazeno. Héme kitabêri dî merdım tenya çiyê vineno; tenya biyayenı, bêwayêr biyayenı, bêquwet u bêkes biyayenı.

Kıtabanê, mektubanê, defterê ciyê rocaney dî her tim nameyê ju merdımı ravêreno u o merdım zi piyê cî Herman o. Mektubê cî; Piyê mı rê "Qandê mı her tim tı ze hêyala bi o kî merdım nêreseno cî o zi tenya xédaran dî esto u êy xédari kî héqey fikrê xü dî nê, héqı şexsiyetê xü dî nımnayê". Êy xédari u hükümdari kî kıtabanê Kafka dî estê, héyatê Kafka ra yê. Yani merdım nêy fikrêno xédarê kitabi nêbê kî piyê ciyo. Mektubê cî; Piyê mı rê "To hetı mı héme biyayenda sebebê héyatê xü vira ke u ver êy dî mı tenya hisê qıym nêkerdeni u suçdarey girot" Mektubê cî; Piyê mı rê "Sebebê nuştoxeya mı tı bi, kıtabanê xü dî mı torê hawar kerd, qandê kî mı pıstınê to dî to rê sitemê xü nêkerd". Piyê Kafka bi sebebê nuştox biyayenda Kafka u éyni wext dî bi sebebê asosyal biyayenda cî zi. Kafka büyrokrati ra nefret kerdê u nêy rê zi sebep karê ciyê sixorta bi. Kafka héyatê xü dî nê bî ézayê ju héreketi, labılê o her tim şiyê pêser ameyanda (toplantiyê) anarşistan. Qandê Kafka nuştenı zeydê diay bi u şı wext nuşnayê newedera ameyê dinya u hisê namedo newe girotê u ameyê xü ser. Kafka tenya biyayenı zaf hêzkerdê labılê bêkes mendra hêz nêkerdê. Kafka, rocana wext wext menga ra tenya mendê u kesi nêvinayê u xü kêye dî klid kerdê.

Kafka u qin kerdeni

"-İnsani nêşenê kinê zeredê xü yê bêvengi bıkerê" Çiyê kî kafka nuşnayê u rêzandê xü dî kar ardê, vateyê cî tayın merdımın waştê bıkerê vatenê diyaneti. Hélbiki fikrê êy, ser vatenda xü u qini ser (inancê) zekı şar fam keno wuni niyo. Fikrê êy ser vatenda xü ser noyo; 'Eger merdım qini jewi nêkero, merdım nêşeno pakeyda zerida êy merdımın zi bıvino. Gerek medım nêy çı zi rınd bızano kî, Kafka qeçekê ju ailedê yahudi o u aile cî zi diyaneti ser zaf qinê (inancê) cî est biyo. İntrese cî diyaneti ser zi bê sebep niyo. Kafka wazeno bî no şekla bıbo nezdi pêrdê xü, éyni wext dî zi kokê xü bıvino u biro xü serö ecdadanê xü rê wayêr bıvıciyo. Kafka héme héyatê xü dî çelişkiyê mabênê qin u qin nêkerdeni dî şıyo ameyo. O her tim qıseyanê xü dî vato; '-Gerek merdım homayan ra xü dur tepşo u bî no şıkla merdım şeno çewt famkerdenda insan u homay pêra abırno'. Kafka ju merdımê do gêyrayoxê cuwabê persan bi u cuwabê xü zi felsefeciyê ze Kierkegaard u Platon dî gêyrayê.

Kafka u zıwan

Çı wext merdım Kafka waneno merdım bî zıwandê ciyê basit u hêrırını dî kewno munaqaşe. Zıwanê Kafka zelal o, ifadeyê xü dî héme çı neqışneno, merdımı u tabiat şeklê newe gino. Kıtabanê Kafka dî zıwanê qehremanê kıtabanê cî u ê êy bî xü kewno pêmiyan. Wext wext merdım nêzazano ka qehremanê kıtabero qısey keno yan Kafka yo fikrê xü vano. Kıtabnê Kafka dî her tim diyalog zaf mühimo. Yani diyaloxê mabênê ê zerey u ê teberi merdımı. Xemê Kafka niyo ka kıtab senin destpêkero. Ze wendox merdım finê dî xü nuştıy miyan dî vineno u hêta nuşte yan zi kıtab nêqedıyo, merdım destê xü ra şiyê wendeni nêveradano. Çiyê kî kaşê merdımı keno mistik u hewnê zebaniyano. Merdım şeno nêy zi vaco kî, belki o semed ra Kafka ewro Kafka yo. Zaten medım nêşeno vaco Kafka nuştoxê wextê 1920'an o. O her tim verê wextê xü bi. Kafka nuştoxê naturalist o. Tabi o bî tenya êya zi mird nêbeno u kıtabanê cî dî kritikê ê rejiman zi esto u inan ser hênekê cî estê. Merdım çı wext Kafka waneno merdım nêy çı weş fam keno kî Kafka alimê psikoloji Freud wendo u tesirê êy dî mendo. Qandê kî nuştıyê cî zelaley ra finê dî şeno bıvırıyo hewın u héyal.

Mışag xıraw vaşturi bedelnon!

Vatê Verinun

HAWTA U DI MILETI

Sait Çiya

Vanê, nıka na dina ser de phonc hazari ra jêde milet (sarr) esto. Ê her miletî angorê xo zon u zagonê xo, ra u rêça xo, itıqat u ibadetê xo esto. Her çıqa ke itıqat u ibadetê taê qomî jê jubiniê, oncia ki her qom reng u thamê xo do itıqat u ibadetê xo ser. Hama zonê her qomî ciao. Xora xusısiyetê ju qomî, reng u thamê ju qomî tewr jêde zon de xo musneno. Çıtur ke qomî raa itıqatı de jubini re gırê dinê, benê nejdî, ebe zonê xora ki kamiya xo anê werte. Zonu çıqa ke jubini ra gureto, do; honde ki xoser mendê, aver şiyê, jê awka usari dere u derxuney estê ra xo pey, bend u gavaru rızınê, derey biyê çhemi, çhemi kotê têvırare, biyê deryay. Zonî, nia biyê dewleti, bingê gureto, xoseriya xo aver berda.

Helbet ki no her daim nia nêbiyo. Eke ju sarr ke koto bınê bandıra sarrê teberi, nêşikiyo ke dezgeê xo jê vatena xo pêşano, zaf çiyê xo teqet ra gıno war, roz be roz jê gula paıji permeliyo ro, şiyê. Ju sarr ke xoser nêbi, vırênde zonê xo dırbetî cêno, her ke şî vurino, peyser maneno, peyniye de roze yena, cıra çivikê nêmaneno, kes nêcêno zonê xo ser, pelgunê tarixi de maneno.

Tarix de zaf sarri dariyê we, şiyê. Ê tayine ra qe thaba nêmend. Tayine ra ki teyna namê xo pey de mend. Sarrê ma zaf tengiye diye, zaf zulım u zordariye onte, gına war, ust ra, hata be ewro ama. Hama nıka hal u hêkata qomê ma rınd nêasena. Çiyê ke miyanê hazar serre de vındî nêbi, miyanê hiris serri de bi vındî, şî.

Mı va ke, dina ser de phonc hazar ra jêde sarr cıwino. Taê jê sarrê ma bınê bandıra derê, lawatinê, xo ver danê ke serbest bibê. Ninan ra taê rest hedefê xo. Bandıra teberi sıklê, dewleta xo sanite pê.

Sarrê ma hona ki bınê bandıra sarrê teberi dero. Serba ma zaf çî nêvuriyo. Qe çiyê ma ki serbest niyo. Eke nia şêro, serbest ki nêbeno. Xora ciranê ma heniê ke, ca verde haq u huquqê ma, name ki qebul nêkenê. Eke dine rê bımano, ma honde ke serba dine bıgurime, serba xo vengê xo mevecime, thaba mevacime, beso.

Nia dê, dormê made serba her keşî qesi beno. Kurdi, Hermeniy, Asur-Suryani u i bini haqa xo wazenê, her ca de vengê xo kenê berz. Faşist u

ırqçı ra qeyr her keşî ki phoştî dano. Roştber, şınatkar u newdarê ma ki her kes ra ver xo erzenê mabên, haqa ninan mıdafa kenê. Vacime, meydanê Mamekiye de serba serbestiya Kırdaşki yenê pêşer, imza danê are, miting u numayiş vırazenê, çî ke dest ra yeno, kenê. No rındo. Ez be xo ben sa. Uyo ke verba nêheqiye, verba zulım u taday vecino, mordemo de rasto, raa raste dero.

Hata be naca her çî rınd aseno. Key ke serba ma, serba derd u khulê ma çî vaciya, çî kerd, oca de hayleme u hurhurit vecino. Taê benê qar, yenê ra ma ser, vanê, "Zazacılık yapmayın!" Mordem beno sas, nêzano ke se vazıo. Sebebê xo çıko?

Qey serba Kurdu, Hermeniyu serbestiye wastene rında, dore ke amê ma, rınd niya? Thaba aqıl u heşê mı nêsono ser. No çiyê de tamaseo! Zobina ki niyê ke nia vanê, ni be xo ki Zazaê!

Ez ninan ra pers kon?

Zazaki ki bınê bandıra dero. Hem ki zonê sımao! Yasaxo. Sıma qey serba Zazaki serbestiye nêwazenê?

Mamekiye de, her caê Dêrsımı de se ra newa u phonc (%95) Zazaki qesey beno! Qey na raştıya qomî nêvinenê? Sıma di, thaba Şırnak de ya ki Haqari de yenê pêşer, serba Zazaki çiyê wazenê?

Her kes verê coy serba xo çiyê wazeno, oca ra tepia çiyê ki serba ciranê xo wazeno. Heq çê ninu şên kero! Ni nêverdanê ke namê ma bıvêro. Ez vanune, mordem gunê xo mexapno. Uyo ke serba xo nêşikino çiyê bıwazo, serba i binu ki nêşikino thaba bıkerıo. Eke bıkerıo ki, honde qımet nêdanê cı. Coka pilunê ma vato, "xo nas bıke ke, sarr ki to nas bıkerıo."

Dina ser de phonc hazar ra jêde sarr cıwino, hama ma dormê xode nia dime. Ma de vatêne, hawta u dı miletî. Hona ki heni vacino. Taê vanê, hawta u dı u nêm miletî. Qomê ma ney qebul nêkeno. Serba sarrê Asıqu vanê, "mıleto nêm", çiyê nianên kulturê made çino. Nia ke vaciya, qomê ma vatêne, hawta u hirê miletî. Zobina sarri qıç diyaene, angorê ma niyo.

Na qesa hawta u dı miletî koti ra yena?

Verê coy Roma de hawta u dı miletî temsil

biyêne. Hawta u dı temsilkaru lewê Papay de caê xo guretêne, her juyê xo jê ju wejiri bi. Her milet wayirê Kılıseê xo bi, oca de zonê xode ibadet kerdêne, veng'a Haqi dêne. Teyna hawta u dı Kılısey nê, hawta u dı wendexaney (mektebi) ki esti bi. Zonê her keşi serbest bi. (Nia de : Hrand D. Andresyan, Polonyalı Simeon'un Seyahatnamesi- 1608- 1619, pelge, 48-70)

Zanino ke Roma de serbestêni honde ke serba Katoliku esti biye. İtiqatê bini serbest nêbi. Roma zaf ki zulm u zordariye kerde. Peyniye de na qesa oca ra marê menda. Sarrê ma na qesa tenêna raver berda, vato; Ma, hawta u dı mîleti ra ki ebe ju çımı nia danime. Yanê, her kes ma çım de juyo. Kes, kesi ra berz ki niyo, cêr ki niyo. Naca de kulturê demoqrasi, humanistêni xo musneno. Ma gunê ni kulturê xorê wayir bıvecime. Ney ra anor ki bıvinime.

Nıka no kulturê mao xas u rez ki vurnenê. Hetê ra vanê, hawta u dı mîleti ma çım de juyo, heto bin ra ki teyna Tırki danê musnaene, Tırki ibadet kenê, qalê Tırku kenê, mîletunê binu nêvinenê. Eke vacime, hawta u dı mîleti ra ebe çımê Tırku nia danê, ğelet nêbeno. Ni sonê Bonê Cemi, ebe Tırki veng'a Heqi danê, nêverdanê ke her kes jê vatena xo, zonê xode ra u rêça xo bıramo. Ni honde Roma ki niyê. Roma ra ki peyser mendê.

Eke raşt ki ni raa xode rastê, wayirê itıqatiê, gunê heni bıkerê ke her mîlet zonê xode ibadet bıkeru, zonê xode veng'a Haqi bıdo. No çıyo de zor ki niyo.

Xora ju itıqat ke bingê xo ser nêramiya, beno çıyo de bin. Elewiyunê ma ki nia kerdo. Beyt u

Kılamê Heqi kerdê "türkü", xorê reqeşinê, vındenê. Kami ke thembur guret xo dest, reê, dı rey "turnalar" vano, reê, dı rey ki ta fino ra xo, dano 'be şenê themburi ro, xo nata bota saneno ra, xora şerm nêkenê, ney ki elewiyêni name kenê. Heni biyo ke ebe kulturê Elewiyu heduria xo anê. Hata ke herey niyo verba ney bıvecime.

Xeceliyayiş zobina çıyo, itıqat zobina çıyo. Kam çıtur ke wazeno, heni inam bıkeru. Hama kulturê qomê mao ke hazar serru ra nat sevekniyo, gunê mêro vurnaene.

Ez vanune, eke sima raşti ke wayirê itıqatiê, serba menfaetê xo, serba politikaê xo itıqatê qomi mevurnê. Mordemo ke wayirê itıqatio, sarê xo dano, oncia ke zulm u zordariye ver de vilê xo nênano ro. Nia dê, Mansur, Nesimi, Pir Sultan kışiyê, oncia ki raa xora nêtexeliyê. Sey Rıza, Usê Seydi u serverê bini, nê mekeme de, nê ki verê celladu de dawa xora nêtexeliyê. Şêx Said ebe anori mekeme de dawa xo müdafa kerde, dar-estene de ki huyêne. No ver ra nat niaro. Qomê ma verba zulmê Roma de, binê sımşêrê Yawuz de, Kerbela Dêrsımı de raa xo inkar nêkerda, zonê xode veng'a Haqi do. Pi u khalıkunê ma nê sarr re xızmekarêni kerda, nê ki tengiye de verremiyê ra sarrunê binu re. Eke sima honde bese nêkenê, qe ke nê thıtıkê destê goniweru meberê.

Endi hawta u dı mîlet ki nêmendo. Nia ke şêro, no baxçeê kulturu de teyna teli u sinciki manenê. Bêrê, kes keşi qıc ki mevino, inkar ki mekeru. Her kes zonê xode veng'a Haqi do, ra u rêça xo bıramo. Zazay, Kurdi, Tırki, i bini pêro pia binê tici de bıciwime.

BÊ WAYÊR

M. Çermug

Rezo delal ew pak

Ew bê wayêr

Bê pers u bê musehda kewné miyan

Mird u mird weni, pizey xo masnené

Bê edet u bê şerm, fitikané xo cinené

Ew zirtikané xo cekené

PIRD

İsmail Söylemez ile söyleşi (Albaz İsmaili dı mobet)

Asmêno Bêwayir – İsmail Söylemez

Asmêno Bêwayir: *Ma be xêr dı bira ismail! Seninle gerçi Türkçe konuşmaya alışkın değilim, ama bu sohbetimizde Zazaca bilmeyenlerin de ilgi duyacağı kimi konulara gireceğimizden ötürü bu seferlik muhabbetimiz bu şekilde olsun... (Araya bazen Zazaca atmadan da duramadım). Sohbetimizin ana düşüncesi, aramızda çoktan beri var olan dostluk bağı, toplum arasındaki kopuklukları ortadan kaldırmak amacıyla, okurlarımıza bir örnek olarak sunmak. Biri Bingöllü, diğeri Dersimli; biri Alevi kökenli, diğeri Sünni. İkisinin anadili Zazaca ve yüreğindeki dinmeyen bir sızı: Anadilinin ve kültürünün tehlikede olma ve yarına aktarılamama korkusu; ve bir toplumun can damarını oluşturan kendi sanatsal ürünü olan baskı altında, yasaklanmış, gelişme imkanı sağlanılmayan dilini ayakta tutma çabası... Ez pers keri, tı vace, bira...*

Kendini kısaca tanıtır mısın?

İsmail Söylemez: *Xêri miyoni d', bê kekê. Haklısın, inan ki ben de alışkın değilim. Yıllar oldu tanışalı, güzel bir dostluk inşa ettik. Bu inşayı oluştururkenki harcamız hep anadilimiz Zazaca oldu, bu yüzden olsa gerek epey yadıyorum şimdi seninle Türkçe konuşmayı. Senin yukarıda yaptığın sınıflandırmayı ben kabul etmiyorum. Çünkü ben, dostluklarımı inşa ederken hiçbir zaman Alevi-Sünni gibi bir ayrımın farkına varmadım. Bütün dostlukları oluşturan bazı ortak duyarlılıklar vardır. Bizim ki de Zazaca duyarlılığı denilebilir.*

Sorunun cevabına gelince: 1977 yılında Bingöl'ün Solhan ilçesinde doğmuşum. İlk ve Ortaokulu Solhan'da okudum. Liseyi Malatya Fatih Lisesi'nde okudum. 1994 yılında Atatürk Ün. Edebiyat Fak. Fars Dili ve Edebiyatı bölümüne girdim. 1998'de mezun oldum. 3 yıl boyunca, sırasıyla Çermik/Bistin'de Sınıf Öğretmenliği, Bingöl/Simani, Türkçe Öğretmenliği ve Malatya Anadolu Turizm Lisesi Edebiyat Öğretmenliğine vekalet ettim. Bir dönem Anadolu ve Hürbingöl gazetelerinde muhabirlik ve köşe yazarlığı yaptım. 3 yıldır Malatya'da ticaretle uğraşıyorum.

Bu arada da İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Türk Dili ve Edebiyatı dalında Tezsiz Yüksek Lisans yaptım. Anadilim Zazaca'nın yanı sıra iyi derecede Türkçe, Farsça, Osmanlıca ve Kürtçe, biraz da İngilizce ve Arapça biliyorum.

Lise yıllarımdan itibaren Zazaca ile bilfiil uğraşıyorum. O dönemden bu yana Zazaca yazıyor ve okuyorum. (Şiir, deneme, öykü, tiyatro, makale, çeviri) Ancak bunlardan çok azını yayınlatabildim. Bir bölümünü Erzurum'da çıkardığım Vati'da yayınladım. Bir kısmı da Almanya'da yayınlanan Ware, İsveç'te yayınlanan Zaza Press ve Bingöl'de yayınlanan Sefine adlı dergilerde yayınladım. Yine kısa bir süre Fırat'ta Yaşam gazetesinde yazdım.

Yine yıllardır derleme yapıyorum. Atasözü, deyim, türkü, dua, beddua ve kelime... Şimdiye kadar yaklaşık 6000 kelimesini bir araya getirebildiğim bir sözlük çalışmam var. Bir de Türkçe, İngilizce ve Farsça'dan Zazaca'ya çeviriler yapıyorum. Sözlükten sonra en çok istediğim ise, bir türlü üzerine yoğunlaşamadığım bir roman projem var. Yıllardır ajanda sayfaları arasında sığıntı halinde.

A.B.: *“Vati”(‘söz’) adlı Zazaca dergiyi (İsveç'te çıkan Vate değil!) Erzurum'da okuduğunda üç sayı mı çıkardınız. Hangi yılda, ne gibi şartlar altında çıktı ve nasıl yankı yapmıştı?*

İ.S.: Erzurum'da Fars Dili'nde okurken, Vati adıyla bir dergi yayınladım. 1996'da düşünmüştüm, ancak bu düşünce bir türlü gerçekleşmeyince, epey bir gecikmeyle 1997 yılında ilk sayısını çıkardım. Bütün emek

sadece benim üzerime kaldığından epey yorucuydu. Bu yoruculuk, Vatu'nun ancak üç sayı çıkabilmesine müsaade etti. 2 sayı da 1998 yılında çıktı. Mezun olunca artık devam edemedik. Derginin tasarımını elle yapıyordum. Sayfa düzenini kurşun kalemle bitirince, yazılarını daktiloda yazıyordum. Daha sonra fotokopi ile çoğaltıyordum. Önceleri 100 adet ile başladım. Ancak daha sonra 300'e kadar çıktı. Bir de elden ele fotokopi edilerek çoğaltılıyordu. Sonraki yıllarda hiç ummadığım yerlerde Vatu ile karşılaştım. Oldukça olumlu tepkilerin yanı sıra, bölücülük suçlamalarıyla da karşılaşmama neden oldu. Vatu ağırlıklı olarak bir edebiyat dergisiydi.

Yeri gelmişken söylemeden edemeyeceğim. Bir projem var. Gene yayın dili Zazaca olan bir Edebiyat ve Felsefe dergisi çıkarmayı düşünüyorum. Şu an bunun için çalışmalarım var. İnşallah yakın zamanda o da çıkacak.

A.B.: Bingöl'ün ve ilçelerinin Zazacası ne? Hangi ilçede hangi diller konuşulur, hangi inançtan insanlar mevcut? Zaza aşiretleri hangisi?

İ.S.: Bingöl'ün (Çolig) Zazacası, Palu-Bingöl Zazacasıdır (Merkez lehçesi). Bingöl'ün merkezi, ilçeleri ve köyleri arasında da farklılıklar mevcut. Ancak bunlar çoğunlukla kelime farklılıklardır. Kelime farklılıkları da telaffuz farklılığı ve farklı kelimeler olarak göze çarpmaktadır.

Bingöl'den söz açılınca akla ilk gelenler Zazalar'dır. Zazalar'ın dışında Kürtler de var ancak çok az bir sayı ile ifade edilebilirler. Merkezde ve Genç'te (Darê Yeni, Dara Hêni) ve Solhan'da (Bonglon, Bonglan) hiç Kürt yok sonradan göç edenler hariç. Karlıova'nın yarısı Kürt yarısı Zaza. Kiği gene karışık. Yayladere, Yedisu ve Adaklı (Azapêrte) ise zaten çok küçük yerleşim birimleridir. Örneğin Yedisu'nun nüfusu 2000 civarında. Buralarda Kürt ve Zaza nüfus oranları hakkında bir bilgim yok.

Bingöl'de Şafii ve Aleviler var. Zaza aşiretleri oldukça fazla, hepsini burada zikretmem mümkün değil. Ancak en önde gelen birkaç tanesini verebilirim: Thavz, Az, Zıktê aşiretleri Bingöl'ün en büyük aşiretleridir. Ben de Thavz aşiretindenim.

A.B.: Kaç yaşına kadar köyde kaldın? Evde hangi dili konuşursunuz? Sizde evde Türkçe konuşulur mu? Büyüklerle Türkçe konuşmak nasıl karşılanır?

İ.S.:Ben Solhan'da doğdum. Ancak daha sonra köye taşındığımız için çocukluğumun bir bölümü de köyde geçti. Okul döneminde de hafta sonu tatilleri ve diğer tatillerde köye giderdim. Evde hep Zazaca konuştuk. Son dönemde, gurbetliğin ve televizyonun etkisiyle olsa gerek küçük çocuklar genelde Türkçe konuşuyorlar ama beraberinde çok iyi Zazaca da konuşuyorlar. En küçük çocuklarımız bile büyüklerle Zazaca konuşur. Ben yaştaki birinin büyüklerle Türkçe konuşması ise oldukça ayıplanır. İlk eğitimimi aldığım rahmetli dedem ile hep Zazaca konuşurduk. Bir şeyler anlatacağı zaman da Zazaca'yı kullanırdı. Ben hiçbir zaman benimle Türkçe konuştuğunu hatırlamıyorum.

A.B.: Senin zamanında televizyon köylere gelmiş miydi? Okul ve TV Zazaca'yı, ona olan tutumu nasıl etkiledi? Gençlerde dile, müziğe, inanca ve kültüre olan bakış açısı nasıl?

İ.S.:Bizim köyde elektrik yoktu. 1991 yılında ilk defa köye elektrik geldi ve 1992 yılında da zaten köy boşaltılarak yakıldı. Dolayısıyla TV yoktu. Ancak eski tip pilli yeşil radyolardan birkaç tane vardı. O dönemlerde çok daha saf bir Zazaca konuşulurdu. Hele hele o uzun kış gecelerindeki anlatı geleneği bambaşkaydı. Yerel anlatılar, masallar, efsaneler... Her akşam bir evde toplanırdı büyükler, bazen biz de giderdik. Çok harika muhabbet halkalarıydı onlar. Çoğunlukla da evde büyüklere masal anlatırdık. Özellikler anneler çok iyi masal bilir ve anlatırlardı. Çünkü masal çocuk uyutmak için en güzel araçtı. O zamanlar anne olmanın şartlarından biri de sanki masal bilmektir.

Ancak şimdilerde modern iletişim araçları ve özellikle televizyon dili çok kötü bir şekilde etkilemekte. Zazaca çok hızlı bir şekilde deforme olmaktadır. Müzik çok önemli bir olgu. Son yıllarda Zaza müziğindeki canlanma çok iyi oldu. Çünkü dili ayakta tutabilecek önemli olgulardan biri de müziktir.

Maalesef genel olarak yaşadığımız ülke eğitimi kokuşmuş durumda. Ezberci anlayış düşünme melekesini yok etti. Modern gençlik düşünmekten korkar hale getirildi. Cemil Meriç'in deyimiyle, düşünce artık kuduz bir köpek gibi kovalanıyor. Kitap okuma alışkanlığı yok. Kitap artık çok gereksiz bir aksesuar olarak değerlendiriliyor, hele hele söz konusu olan Zazaca kitaplar olunca, daha beter gereksizleşiyor kitap. Zazaca öğrenme isteğine karşılık olarak İngilizce öğrenmek alternatif olarak sunulabiliyor. İnanç ve kültür de aynı şekilde önemsizleşmiştir. Çünkü var olan bohem bir gençlik. Kutsallarını yitirmiş, kriterless kalmış bir gençlik yoğun olarak dikkat çekmekte. İnanç, kültür ve ideoloji ancak düşünme melekesinin yeniden kazanılmasıyla gündeme gelebilecektir.

Gençliğin öncelikle okuma alışkanlığını edinmesi ve düşünmeye alışması gerekliliğini ifade etmek gerek.

A.B.: Zazaca masallarla büyüme imkanına sahip oldun mu? Hangileri mesela?

İ.S.: Elbetteki. Masallar, benim çocuk dünyamın karanlık gecelerinin en kuytusuna kadar uzanabilen ateş böcekleriydi adeta. En güzel masalları ben annemden dinledim. Monga Buer, Eysık o Fatık, Kek u Merri gibi masallar benim listemin en başındaydılar. Sonra diğer büyüklerden dinlediklerim hala kulaklarımda. Babamın anlattığı masallar ise bambaşkaydı. Babam bize anlatmazdı. Eve misafir gelince, ya da babamla birlikte bir misafirlikteyse anlatırdı. Onun masallarına, büyüklerimiz hikaye derdi ve en çok da büyükler dinlerdi. Babamın anlattıkları arasında Mirza Mehemed en çok istek alanıydı.

A.B.: Kendinizi, dilinizi ve komşu halkları, dillerini nasıl tanımlarsınız?

İ.S.: Biz Zazayız ve Zazaca konuşuruz (Ma Zazê, ma Zazaki qal keni). Komşularımız ise Kürtler'di. Büyüklerimiz onlardan söz ederken ya Kırđ ya da Kırđmanc ifadesini kullanırdı. Hiçbir büyüğümden Kürt olduğumuzu söylediğini duymadım. Zazalar'ın Kürt olduğu iddiasına Kürtçülük öncesinde rastlanmamaktadır. Kürt milliyetçiliğinin gelişmesiyle beraber Zazaları da Kürt kılma ihtiyacı baş göstermiş olsa gerek ki bu tarihten itibaren Kürt ideologlar Zazalar'ın Kürtlüğünü savunmaya başlamışlardır.

A.B.: Zaza denildiği zaman kimleri kapsar? Yaşlılar ve genç kesim bunu farklı kullanırlar mı?

İ.S.: Hayır, farklı bir kullanım söz konusu değil. Bütün Zazalar'ı kapsayıcı bir ifadedir. Zaza dedikleri zaman tıpkı bizim köydekileri ifade ettikleri gibi, Solhan, Varto, Bingöl, Diyarbakır, Tunceli, Elazığ, Erzincan, Sivas vd. hepsini ifade ederdi. Sadece, son yıllarda, yoğun siyasi propagandalar sonucu, bazı gençler Kürtlüklerini dillendirmeye başladılar. Zaza adı, Kırđ, Kırđmanc, Dımıl, Ma gibi bütün isimlendirmeleri kapsar bir durumdadır. Kısacası Zaza bir halkın etnik tanımlamasıdır.

A.B.: Bingöl ve Palo'da kendisini 'Kırđ' diye adlandıran kimlerdir ve bu kavram kimler için kullanılmakta? Kendisine 'Kırđ' diyen, siyasetle alakası olmayan insan Türkçe'de kendisini nasıl tanıtır?

İ.S.: Kırđ terimi bizim oralarda pek kullanılmaz. Çok nadir bir kullanımı vardır. Ancak kullanıldığında ise sadece Zazalar'ı kapsar. Daha çok Bingöl merkez ve Palo'da kullanılır. Kırđ sözcüğü sadece Zazaca konuşulurken kullanılır, Türkçe konuşulurken Zaza sözcüğü tercih edilir. Tıpkı Çermik ve Siverek'teki gibi. Biliyorsun oralarda da Zazaca konuşurken kendilerine Dımılı derler, Türkçe konuşurken de kendilerine Zaza derler.

A.B.: Yaşlı veya siyasetle alakası olmayanlar Türklüğü veya Kürtlüğü kabullenir mi?

İ.S.: Asla. Ben bugüne kadar bizim yaşlılardan kendisini Türk ya da Kürt diye nitelendiren biriyle karşılaşmadım. Ve böyle söyleyen gençlere karşılık, soysuz, haramzade terimlerini kullandıklarına bile tanık oldum.

A.B.: Anadolu'da, özellikle Zaza coğrafyasının dışında insanlar kendilerini tanıtmakta zorluk çeker mi?

İ.S.: Kısmen. Şimdiki zamanlarda böyle bir sıkıntı pek yaşanmasa da eskiden çok sık yaşandığını biliyoruz. Ve bu yüzden bir çok insanımızın kendisini Kürt olarak tanıtmaya çalıştığını da. Ancak şimdilerde böyle bir problemden söz edilemez. Az çok dünyadan haberi olan birisi Zaza'nın kim olduğunu bilir.

A.B.: *Her toplumun ve aşiretin kendisine göre tarih anlatımı vardır. Size, Zazalar'ın nereden geldiği, ne olduğu nasıl aktarılır?*

İ.S.: Bize anlatılanlar daha çok bizim aşiret özeline indirgenirdi ancak diğerlerinin de bizimle beraber geldiği de eklenirdi. Rahmetli dedem bana bizim ailenin 17 kuşak baba isimlerini yazdırmıştı. Onun anlattığına göre, biz Basra üzerinden Anadolu'ya gelmişiz, önce Diyarbakır Kulp'a oradan da Thavz dağlarının doruğundaki Eskar köyüne yerleşmişiz. Kulp ve Thavz zaten bitişiktirler. Bu yüzden bizim aşirete Thavzî denilmektedir. Bizim dedemiz buraya geldiğinde 7 oğlu ve 1 kızı varmış. Rahmetli dedemin daha geniş bir şekilde anlattığı bu öyküyü ben yıllar sonra Diyarbakır'da yaşlı bir Zazadan dinlerken şaşırılmışım. Çünkü tıpatıp aynıydı ve bizim aramızda bir akrabalık bağı yoktu. Ama asıl şaşkınlığım üniversite yıllarında tanıştığım Aksaraylı bir Zaza gencinden aynı öyküyü dinlediğim zaman beni yakalayacaktı. Meğerse oralarda da aynı öykü anlatılmış. Tarihçilerin anlattığı, Deylem'den ayrılan Zazaların iki ayrı kol halinde kuzey ve güneyden Anadolu'ya girdiklerine dair sözleriyle de çok örtüşüyor.

A.B.: *Tı se vanê; Zazay koti (kamca) ra amey, verênde itîqatê xo çik bi?*

İ.S.: Ero, tı ma kıştî. Ma Zazaki mijul bîb yon Tırki. Tı zi ju qırarêk bîd, ma a ju guerî mijlayiyê xui dewom bîk. Neyse. Başta belirttiğimiz sebebe binaen ben gene Türkçe devam edeyim. Benim dinlediklerim, okuduklarım sonucu edindiğim kanata göre: Zazalar Deylemli'dir. Bugün İran sınırları içinde kalan Deylem bizim asıl yurdumuzdur. O dönemde de Zazalar Zaza diye adlandırılırdı. Ancak o dönemde baskın kullanım coğrafi isimlerdi. Deylem'in sonuna eklenen nispet yasıyla Deylemi diye bir isim çıkar ortaya. Ve Zazalar daha çok bu isimle tanınır. Ancak çeşitli eserlerde Zaza ismi de zikredilir. Zazalar, İslam kültürü içinde çok önemli bir yer edinirler. Kuffe şehrinin kuruluşu ve sonrasında çok önemli roller üstlenirler. Kuffe şehrinin zanaat ehli esnafı Deylemliler'dir. Yine bu dönemde çok ünlü hadis ve tefsir bilginleri yetiştirmişlerdir. Kuffe Deylemlilerinden biri de ünlü hadis bilgini Yahya bin Zazan'dır. Zazalarla İslam ilişkisi Kadisiye savaşı ile başlar. İranlı tarihçi Abbas Perviz'in de ifade ettiği gibi Zazalar savaşçı kişilikleriyle ön plana çıkmışlardır. Sasani ordusunda Şahın özel koruma birliğine oluşturan paralı askerler Deylemli Zazalar'dır. Bunu fark eden İslam ordusu kumandanı Sad bin ebi Vakas, elçi gönderir ve : "siz para için savaşıyorsunuz, ben size iki katını veriyorum" der. Deylemli Zazalar Sasani ordusundan çekilir ve Kadisiye Savaşı Sad bin Ebi Vakas'ın komutasındaki İslam ordusunun zaferiyle sonuçlanır. Bu dönemde bireysel İslamlaşma başlar. Sonraki dönemde, Kerbela faciasından sonra Hz. Hüseyin'in çocuklarından Zeynel Abidin kaçarak Deylem'e sığınır. Deylem'e yerleşirler. Bana göre, Zazalar arasında Kureyş olgusu ve Seyyidlik iddiaları bu olaya dayanmaktadır. Eskiden Zerdüşt öğretisini inanç olarak benimseyen Zazalar sonraki dönemde İslam ile tanışarak İslamlaşmışlardır. Günümüzde, hem Alevi hem de Sünni Zazalar arasında çok sayıda Zerdüşt ritüeline rastlanmaktadır. Örneğin tanrı anlamında kullandığımız Homa sözcüğü, Zerdüştlerde yarı peygamber özelliğine sahip din adamlarına verilen isimdir. İslamlaşma sürecinden sonraki dönemde Arapça'daki ilah sözcüğüne karşılık olarak kullanılmaya başlanmıştır. Kavramlar aynı kalmış sadece içerik değiştirilmiştir. Zazaca'ya bakıldığında, Zazalar'ın tarihi ile ilgili ciddi veriler sunmaktadır.

A.B.: *Bingöl'de dediğin gibi Alevi Zazalar da yaşar. İlişkiler nasıl? Dil aynı, şive farkından dolayı anlaşma zorluğu ikimizde olduğu gibi zamanla aşılabılır; ama kültür farkını nasıl algulamamız gerek sence? Tabii ki Zazalar'a has bir durum değil, inanç farkı olan tüm aynı dilli topluluklarda var.*

İ.S.: Evet. Bingöl'de Aleviler de Sünniler de yaşamaktadır. Bugün herhangi bir problem söz konusu değildir. Geçmişte özellikle Bingöl merkezde bir takım sıkıntılar yaşanmıştır. Ancak bugünkü gençlik birlikte güzel dostluklar inşa etmesini başarabilmektedir. Günümüzde, arkadaşlık inşasının temelinde mezhebi yaklaşımlar değil, daha çok sosyal ortamlar, ilgiler ve yönelimler yatmaktadır. Tıpkı bizim

aramızdaki bunca yıla yayılmış dostluk gibi nice dostluklar kurulabilmektedir. Ancak hala da evlilik noktasında bir takım sıkıntılar yaşanmaktaysa da eskisine nazaran bir yumuşamadan söz edilebilir.

Dilde bir anlaşmazlığın olabileceğini düşünmüyorum. Şu anki nisbi anlaşmazlık da geçmişte yaşanmış iletişimsizliğin bir sonucudur. Bu da zamanla aşılabılır. Bizler göçlerden önce köyden dışarı çıkmamışken, bütün Zaza coğrafyasını kendi çevremizden ibaret bilirdik, Zazaca'yı da sadece biz konuşuruz bilirdik. Oysa ki göçlerden sonra büyük şehirlere açıldığımızda, bu durumun hiç de öyle olmadığını gördük. Bizden başka Zazalar da vardı ve bizden farklı konuşuyorlardı. Dilleri anlaşılıyor gibiydi. Kısa bir bocalamadan sonra aslında aynı şekilde konuştuğumuzun farkına vardık. Şimdilerde anlaşmakta bir problem yaşadığını düşünmüyorum.

Kültür farklılığına gelince, evet dediğin gibi bu sadece Zazalarda yok, hemen her yerde var ve bu son derece normaldir. Ancak bu farklılık iletişime engel bir durum değildir. İnsanlar birbirlerini anlamaya çalıştıkları zaman, güzel bir anlaşma ortamı oluşabiliyor. Komşulukları, arkadaşlıkları daha nesnel öğeler oluşturmaya başlayınca bu problem haliyle geri plana düşecektir. Yani, insanlar karşısındakinin isminin önüne bir sıfat getirmeden ismini söyleyebildiği vakit bu problemi aşar. Kısacası kültür farklılığı hiçbir insanın önünde engel değildir.

A.B.: Dili ayakta tutma açısından inanç ve kültür farklılığı konusunda ayrı mı yoksa birlikte mi hareket edilmeli?

İ.S.: Dili ayakta tutmak adına girişilecek herhangi bir çabayı, eğer inanç ve kültür farklılığı sekteye uğratabiliyorsa bu bir talihsizliktir. Çünkü dil ve inanç ayrı şeylerdir. Eğer dili ayakta tutmanın tek yolu, dinî propaganda yapmaksa, evet ayrılık kaçınılmazdır. Ancak dil, sadece dil olarak görülüyor, ve dilin kendi bünyesindeki ürünler gün yüzüne çıkarılmaya, kayıt altına alınmaya çalışılıyorsa, herhangi bir inanç ya da kültür engelinden söz edilemez. Bugün itibarıyla, yok olmak üzere olan, son derece cılız bir görüntü veren Zazaca'nın kurtarılmasının tek yolu bence, kolektif bir çabadır. Bilinçli bir organize ile oluşturulacak olan donanık toplulukların çabasıyla dil kurtarılabilir. Dilin potansiyelinin harekete geçirilmesi ve toplum hayatında pratize edilmesi gerekmektedir. Bu bir takım engellere sığınarak bireyselleştirilebilecek bir eylem değildir. Zaza, Alevi de olsa, Sünni de olsa Zazadır. Bu tür ayrımların, bu çağda hâlâ yapılıyor olması yüreğimi hırpalıyor. Bu durum başlıbaşına bir sıkıntıdır. İnsan olmanın son derece kolaylaştığı şu globalizmin orta yerinde gettolar oluşturmak mantık işi değildir.

A.B.:Derken, Siverek, Lice, Ergani, Mutki gibi yörelerin Zazaları'yla da şive ve kültür açısından aynı olduğunuzu söyleyebilir misin?

İ.S.: Hayır. Bizim Zazaca saydığın bölgelerden daha farklıdır. Mutki Zazacasını pek tanımıyorum. Ancak Ergani ve Siverek'te kaldım. Licelilerle uzun süre aynı ortamlarda bulundum. Evet bir farklılık var ancak bu farklılık anlaşmaya engel değildir. Kısa bir zaman sonra alışabiliyor insan. Kültür olarak ise çok büyük farklılıklar yoktur. Hemen hemen aynı kültürel öğeler egemendir. Birbirimize benzeriz yani.

A.B.:Ziyaret, adak kültürü var mı? Xızır, wayirê mali, wayirê kêi (çêi), Şarık Şıwane? Pheskuvi (malê koy) kisenê, wenê?

İ.S.: Evet. Ziyaret ve adak kültürü çok yaygındır. Bizim köyde de ziyaret "ziyar" var. İnsanlar oraları ziyaret eder ve adakta bulunurlar. Xızır kültürü Alevi kültürden az bir farkla Sünnilerde de var. Ancak Dersim'de varlığını bildiğim "Wayirê mali ve wayirê kêi" bizim kültürümüzde yoktur. Şarık Şıwane ise yoğun olarak anlatılan bir efsanedir. Birçok bölgede olduğu gibi. Phaskuvi ise ele geçmez ki. Bizim kültürde herhangi bir sakıncası yok.

A.B.: Bir toplum olma duygusunun önemli öğelerinden biri de evliliğdir. Tabi, eski bazı aşiret sürtüşmeleri saymazsak, genel olarak kimlerle evlilik kabul edilir.

İ.S.: Evlilik çok önemli bir olgudur. Bizim kültürde en fazla üzerinde durulan konulardan biridir. Bu konuda bazı yörelerde karşılaştığımız feodal sınırlamalar yoktur. Ancak zaman zaman aileler gençlere müdahale etmek durumundadırlar. Eskiden kanlı aşiretlerden asla kız alınmazdı. Ayrıca alınacak kızın denk olmasına dikkat edilir. Günümüzde hemen hemen yer yöreden kız alınır ve her yöreye kız verilir. Ancak eskiden, uzak yerlere kız verilmezmiş. Genelde iç evlilik denen evlilik türü yaygındır. Akraba çevresinde veya köy içi evlilik, ya da yakın köylerle evlilik. En önemlisi genelde Zazalar'dan kız alınır ve Zazalar'a kız verilirdi. Kürtler'e ve Türkler'e karşı bir soğukluk mevcuttu.

A.B.: Birazdan genele de geçeceğiz, ama Kürtler'e veya Türkler'e kız vermeme olayını Siverek, Çermik Zazalarından da duydum, ilginç geldi. Zira, Alevi toplumunda dilden önce inanç gelir; yani evlilik yapılacak kişinin Alevi (Zaza, Kürt, Türkmen veya Arap) olması, Zaza olmasından daha önemlidir.

İ.S.: Evet. İnanç durumu Sünni Zazalar'da da var. Mesela Aleviler'e pek kız verilmez ve alınmaz. Fakat Türkler ve Kürtler'e karşı da aynı tutum sergilenmiştir. Örneğin, Kürtler'den bir kıza birileri talip olunca, hemen eleştirilir ve Kürtler'le dalga geçilirdi. Evlilik konusunda inanç önemlidir, ancak dil de çok önemlidir. Bırakalım eskiyi, günümüzde bile gençlerin evlilik tercihlerini dil olgusu etkileyebilmektedir.

A.B.: Kısa bir altyazı geçmek gerek mi bilmem ama, aşkın, sevginin, dostluğu milliyeti, inancı olmaz, isteyen istediğine varmalı. Fakat neticede belirli dil(ler)de anlaşma sağlamak da gerek.

İ.S.:Elbette ki aşkın dili ve etnisitesi yoktur. Biz burada sadece birkaç olgudan söz ediyoruz. Yoksa her hangi bir sınırlama getirme isteğimiz tabii ki yoktur ve olamaz da. O kafatasçıların ve faşistlerin işidir. Belirli dillerde anlaşmak önemlidir. Çünkü bir dostluk inşa edilecekse eğer, ortak paylaşımların üzerine inşa edilir.

A.B.: Tarihe kısa bir geçelim. Sünni Zaza kesiminin Osmanlı zamanında Kürtler veya onları yöneten ağaları gibi özerkliğe sahip miydi? Mütteliklik söz konusu muydu?

İ.S.: Tarih konusunda yetkin değilim. Üstelik tarihten pek hazzetmiyorum da. Ancak okuduğumuz ve duyduğumuz kadarıyla bir özerklikten söz edilebilir. Müttelikliğin olduğunu sanmıyorum çünkü, olsaydı Şeyh Said ve Seyid Rıza döneminde daha farklı durumlar söz konusu olmalıydı.

A.B.: Zazalar'ın Kürtler'le, ayrıca Ermeniler'le ilişkisi nasıl olmuştur?

İ.S.: Zazalar'ın Kürtler ve Ermeniler'le ilişkisi komşuluk ilişkisidir. Zazalar tarihsel süreç içerisinde hep kapalı bir toplum olmuşlardır. Bu yüzden dışarı ile pek ilişkileri olmamıştır. Bizim bölgedeki Zazalar Kürtler'le pek anlaşamamışlardır. Bir sürü kan davası varmış. Ermeniler'le nisbeten daha iyi bir ilişkiden söz edilebilir. Kirvelikten söz edilir mesela. Ermeni sorunu döneminde, Zazalar ve Ermeniler sözleşmişlerdir. Eğer Ruslar gelirse, Ermeniler Zazalar'ı koruyacak ve eğer Türk ordusu gelirse Zazalar Ermenileri koruyacaktı.

A.B.: Dedenden bahsederdin. Şeyh Sait isyanına katılmış mıydı? İsyana kimler katılmış? İddia edildiği, yazıldığı gibi ulusal bir isyan mıydı yoksa dini mi?

İ.S.: Evet, bizimkiler, büyük dedemizin Şeyh Sait isyanına katıldığını anlatırlardı. Benim dedem ise son derece aydın bir kişilikti. Tarihi ve güncel olaylara vakıf bir insandı. İlk okumalarımızın temelini hep ondan edindiğimiz bilgiler oldu. Şeyh Sait isyanına genel olarak Zazalar katılmıştır. Şeyh Sait isyanı ulusal bir isyan değildir. Eğer ulusal bir isyan olarak addedilecekse de bu Kürt isyanı değil Zaza isyanıdır. Zira, isyanı başlatanlar ve katılanlar Zazalar'dır. Kürtler'den sadece Cıranlı Halil Beg ve taraftarları katılmıştır.

A.B.: Dersim'de olduğu gibi büyük-küçük, kadın-erkek ayrımı yapmadan “ağır makineli” ve süngü kurbanı konusunda bilgi verebilir misin?

İ.S.: Dersim, bu coğrafyanın en kanlı katliamlarına, jenosidlerine tanık olmuştur. Munzur gibi kıpkırmızı akan bir nehir daha duymadım ben. Ancak, Cumhuriyetin ilk yıllarında, özellikle ayaklanmadan sonra bizim bölgede de çok sayıda köy yakıldı, sayısız insan yok edildi. Önce cumhuriyetin ilk yılları, sonra 90'lı yıllardaki göçler esnasında adeta bir soykırım yaşatıldı bölge insanına. Ne bunları anımsamak ne de konuşmak ister insan. Çünkü hakikatten tahammül sınırlarının çok ötesindedir.

A.B.: *Seyit Rıza'yı, Dersim'i, Munzur'u anlatır mıydı deden?*

İ.S.: Elbette, Buğday Meydanı'nın ilk olarak ondan duymuştum. Gene "kıpkırmızı akan Munzur'u" da ondan duymuştum ilk olarak. Şeyh Sait'in kardeşi, Abdurrahim'in Suriye'den Seyyid Rıza'ya yardım etmek için Türkiye'ye doğru harekete geçtiğini ve yanındaki bir grupla beraber Urfa civarında öldürüldüğünü de ilk olarak ondan duymuştum.

A.B.: *Genele geçelim. Zazalar'ın birçok yöreden insanlarıyla tanışma imkanı ve tecrübesi olan biri olarak, dilsel, kültürel ve de önemli olan ekonomik durumları nasıl? Medyatik çağda nasıl bir şekilde ayakta kalmayı başarabilir bu halk? Barış, eşitlik ve kardeşlik bazında bu düzende başarmak mümkün mü sence?*

İ.S.: Bu bir ütopyadır ve ben ütopya sonuna kadar inanıyorum. Barış, eşitlik ve kardeşlik temelleri üzerine inşa edilmiş bir hayatı paylaşma isteği elbette ki mümkündür. Zazalar, içe kapalı bir toplum özelliğini sergilemekteydi. Bu yüzden de bütün asimilasyon çabalarına karşı direnebilmiştir. Örneğin 1850'li yıllarda yazılmış olan Peter Lerch'in metinleri, ya da halen elimizde olan mevlitlere baktığımızda o dönemde kullanılan dil ile bu dönemde kullanılan dil arasında herhangi bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak Türkçede bu böyle değildir. Örneğin, çok daha yakın dönemde, 1920'li yıllarda yazılmış Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'ni bugün sıradan bir vatandaş anlayamaz. Çünkü dil evrim geçirmiştir. Zazalar dışarıyla barışık değillerdi, hep kendi yağlarında kavruldu, kendi başlarına var oldular.

Eskiden genel olarak sadece hayvancılık ve tarımla geçinen insanımızı bugün çağın gereklerine ayak uydurmuş ve kentleşme sürecine yoğun bir şekilde katılmıştır. Günümüze gelindiğinde kentli nüfus kırsal nüfusu çoktan geçmiştir. Kırsal nüfusun mutlaka bir şekilde kentli nüfusla bir bağı mevcut ve bu açıdan kentleşme ile tanışmış durumdadır. Bu durum, hem kültürü hem de ekonomik yaşamı etkilemektedir. Kültürel anlamda olumsuz etkileriyle muhattab olurken, ekonomik anlamda olumlu etkileriyle karşılaşmaktayız. Bu durum, bütün Zaza coğrafyasında aynıdır.

Kültürel olarak Zazalar'ın ayakta kalmalarının tek şansı, kültürlerini ayağa kaldırıp yaşamaları ve bunu genç kuşaklara aktarmalarıdır. Bu kültürün yarınlara taşınmasının tek yolu var o da yetişmekte olan genç nesildir. Bu medyatik çağda bunu başarmanın yolu da ilk olarak medyayı kullanmaktan geçmektedir.

Zazalar mutlak surette kendi medyalarını yaratmalıdırlar. En az, bir dergi, bir gazete ve bir televizyon kurulmalıdır. İnsanımızın kendisine ait olduğuna inandığı değerleri kendilerine sunan, halkına karşı cephe almayan bir aydınlanma hareketine ihtiyacı vardır. Egosunu tatmin gayretkeşliğinden sıyrılmış aydın beyinlerin öncülüğünde yarınlara muhal olmayacaktır.

Ancak demin de söylediğim gibi, Zazaların mutlak surette kendi medyalarını oluşturmaları gerekiyor. Bunun için insanların elini taşın altına sokması gerekiyor. Önümüzdeki 10-20 yıl içinde bir şeyler yapılmazsa eğer, Zazalar'ın geleceğe aktaracakları bir kültürlerinin kalacağını sanmıyorum ben. Bu önümüzdeki 10-20 yıllık zaman dilimi çok önemlidir. Kanaatimce varlık ve yokluk demidir. Bizi var edecekse de bu dönemdir, yok edecekse de bu dönemdir. Medyanın yanı sıra, Sivil Toplum Örgütlerinin yavaş yavaş oluşması ve var olanların da işlevselleşmesi gerekiyor. Bu halka, kendisini düşünen ve kendisine sahip çıkacak insanların olduğunu ve bu insanların da gene kendi içlerinden yetiştiğinin hatırlatılması gerekiyor. Aksi taktirde iyimserliğimiz bir saçmalaktan ibaret kalacaktır.

A.B.: *Kami ke sarê ma ra phuşti wašta, gureta; ma derdê sari xo rê kerdo mal, xo qefelna, kerd aciz. Ma xo be xo rê se kerd? Çira hona kes ma ne nas keno (şınasneo), ne qebul keno; qey teyna mendime?*

İ.S.: *Qe vaj, qe mevaj. Tı raştiya voni. Heton êru komi şari ma ra phatşi wašta, şari ma dest do yınon. Labelê qê (seba) xui qe çik ız nikerdu. Qê şari xui qefelno, xui ecızno, wext dor (sıra) omiya yınon, cê (caê) xuid nişti ru. Se ker, ma xui ri kerd. O go ma xelesnenu, rênê mayi. Egê ma xelesneni, dest u lingi mayi.*

Kes (kıcı) ma nişnasneu, çımki ma xui nişnasneni u ma xui nidoni şınasnayış. Derdêko mao newin çinu k'. Gere ma xui bişanasn u ma xui bîd şınasnayış. Oncax otir ma eşkeni (şikinime) xui bîd qebul kerdış. Ina ju zi rênê pê medya mumkuna. Belê, ma têna mendi. Labelê, egi ma beşki medyê xui ruen, teşkilatoni xui ak tu meselê nimonena. Çımki in dewr id kontak runayış u xui jubini resnayış çiko zuar niwu. Wexti têna mendışı viyert hını.

A.B.: *Reyê ğeyal bike: welat jü fabrika ya ki caê kari bıvırazê, hama tede qeseykerdena Zazaki mecburi bo, tı vanê milet be na qeyde hetê kar bıvêno, heto bin ra qimet bido zonê xo, Zazaki vindi-biyaene ra nia (ina) xeleşino ra?*

İ.S.: *Toooo. Tı voni se. Werrıknêê... Labelê çarê xelasi in niwu. Qıç ız inê nikenu. Mı gueri çarê xelasi o go ze mı cuer d' va, uwu. Zazaki oncax pê qısêkerdış xelisyena. Gereka ma qijoni (domananê) xui bımunsn Zazaki. Wa herkes Zazaki qısê bıkeru. Het bin ra gerek ama medyê xui ruen. Qe nêbu, gere ju pêserok u ju qezatı ma vej. Cı ra dıma zi ju radyon u ju televizyon lazıma. Zazaki oncax hına xelisyena.*

A.B.: *Pi u bıra, seba na sobeta wese ez to ra munetdarane; wayirê to, to ra raji bo!. Fêl u emelê to tum raşt şêro, wayirê emrê dergi bê ke phuştia to zon u zagonê xo ra kemi mebo!*

İ.S. *E tı ri teşekkur kena. Xebatê (gurenaisê) tı zoni ma ser zafa. Homa daimi keru. Homa biyaru weri, ma wextoni tenê holon id jubin vineni. Hol bo' xui ra (rınd qaytê xo be).*

Mart 2006

Darê yêni(Gênc)

Yew Xal Karêrici dı yo Mışore

Zaza yaşar o H.K.(Yo merdim Karêric)

Ez par nê pêrar yani serrê hicri 1426 miladi 2006ı dı şı biya Wulat, ez dıkkun zumay ma dı ruenişti biya, yo merdim serrek kot zerrı, babi mı persa, ma va ruşı, ma vendên ci, u zumay ma va ; semedê mı “ini laci H’aciyo” ma yobin ucad şınasna u hin ucad in mışori ume meydun mı zi qayd kerd, mı va; wa pyorê Zazun ini Mışori bivini.

Kum ki yeqin ini mışori nêkeno, ma eşkeni “qayd” bışaw...

Z.Y.: Merheba Xalo! Tı senin’? Tı hol’?

H.K.: Merheba, ez hola teşekkur kena, tı senin’?

Z.Y.: Ezi hola, Xalo ez Almanya ra umaya, seniğ tı zuni ez laci H’aciya, ma almunya d’ dergi Zazaki vecêni, yani ez wazena tı sêr milletê ma binê qal bıkeri.

H.K.: Benim ismimi yazıyorsun?

Z.Y.: İsmi yazayım. Sen söyle ben kaytediyorum.

H.K.: Tı Namê mi nûsena? Ina makina Namê mı gena?

Z.Y.: Êê, tı vac, ina vêng tu gena.

H. K. : Namê mı H.K. ¹

Z.Y.: Vac, ez herçi qayd kena, tê bena, kena dergi, mir’ tay qal bıki.

H.K.: Ez zunê ma dı qısê kena. Waxtê ma dı niyu öğretmen vécêni, niyu hakim vecêni. İnê ra vati öğretmen. Ma vat acaba in öğretmen çı- çıta? Ma ehend düşmiş bin, qelemê xu kena cêw tever. Ma vat acaba in qê ina keni. Ma persê, ma va şıma qê ina qelemê keni xu cêw? Vat ma Sawcimi, ma Hakimi. Wa herkes bızanu, ma hakimi, ma sawcimi. Türkiye Cumhuriyeti kurmuş bi, vergi z’ nêdan, ma vat ini kami, çıta, ma nêzan ma feqir mendi, ma toya nizantêni, ez vaci. Ma hin derbaz kerd, ma bimi pil, ma vac, ma şini qezan, şini qerekolan ma şin’ kut, ma vat ina çıta, ma vat in qereqol çıta? Ma feqir mendib, ina çıta mar’ tuhaf amêni, şı, şı bi hira, bi hira bi gird, sağ-sol da’wasi veciya, ma vatin in sağ-sol da’wasi çi? Ma vati, mayê tu ha tu heti, bıray tu ho tu heti, şıma qê dani jubin, jubin kışeni? Vatin ma jubin nêkışeni o sağ, ma sol, görüşê ma inawa, ma qezenc keni. Yani hin mar’ tuhaf amên, sağ-sol bi hira bi hira, bi hira, doman ma şı ko?. Ma va in doman ma qê şin ko? Vat ma insan Haklari an’ meydan. Ma va insan haklari çı dani şıma? Se keni? Vat; awrupa dewleti insan haklari dani ma, daha holo, daha rındo turkiye ma dı çi çiniyu. Ma va turkiye dı qê çi çiniyu? Ma va, insan haklari ma estu, ma şim gurê kem, ma yem kê , ma nişem ru, nun wemi, cay wemi. Qariş jubin mebi, daha hol kê xud vındi, mehquul vındi, ma va; Sawci bi, Hakim bi, mehquul bi, memur bi. Ma vatin terbiyê xu bigeri, ma va şıma qê ina keni? Vat ma hin terbiye niğeni, ma insan haklari geni. Welhasil insan daha halazi, ma hıma ra zi vêşani, ma malumi, toya çiniyu. İnsan Haklari çiniyu. Ez ha şına h’ac, pere dên kena şına, yani insan haklari çiniyu, tay perê mı esti tayi zi ez dên kena şına. İnsan ma dı insan hol estu, insan xırab estu. Bıray ma zi dadê ma ra yowo, bıra xırab veciya, ma hol vecyay. Yani İnsan Haklari toyê nian meydan.

¹ Numê xu va, la ma itya dı nênişeni

Z.Y.: *Işaaallah bena hol.*

H.K.: Wallahi inşallahi z' bena hol, yani çik nıvana, hol biyayiş hol, la ma nıvineni. Ez xu nıvinena, mara dıma se ben' ma nêzan.

Z.Y.: *Apo tı kumiyo dewray?*

H.K.: Ez karêr rawa.

Z.Y.: *Şıma çara umê karêr?*

H.K.: Ma het İran-İraq ra amê şî hazerbeycan, hazerbaycan ra ma amê şî tunceli, ma derbaz Karêr kerd, yani kalikê ma di het iraq ra bar kerdu, amo, şıyu hazerbaycan, hazarbaycan dı mendu qawğa biya? Se kerdu? Derbaz tunceli biyu. Tuncelid çend ser mend acad qewğa vıraziya, bar kerd amo karêr.

Z.Y.: *Şıma tunceli ra umê Karêr?*

H.K.:Ê, ma tunceli ra amê Karêr, Karêr ra ma amê Çolig.

Z.Y.: *Zazaki ha bena vin, tı vuni se?*

H.K.: Zazakiyê ma (w)o şıma tene jubin nêgen.

Z.Y.: *êê, binê yobin nêtepişena.*

H.K.: Yani ma ayni Zazaw, ayni zuno. Feqet nıka ma new dew Karêri, ma pêri Zazaym.

Z.Y.: *Tay Dersimic veciyê vun'; ma Zazay ni. Zazaki qewul nêkeni, xu Zaza nêvinêni. Tay merdim zi vun ma Zazay ni, ma kirmanc. Yani vuni Zazaki zun ma niyu, Kirmancki zun mawo.. tı vuni se?Piy tu dêsim ra amo Çolig yani tı zi dêrsimici..*

H.K.:Nê, nê ma Zazaym, kam vano Heq ra keno.. Ma Zazaym. Ma new dew Karêri ma pyor Zazay.. Tay kirmanci qesê keni, vat; ma şu tever ma zun Tırki bızanu, ma şin dewun Kurmancu, ma Kirmanci bızanu, holo. Ma vat ma tırki bızanu daha holo, ma vat ma kurmanci bızanu daha holo.

Ika mı tura va; ma Zazaym. Ma qayt çewrê xu kerd ma vat ma kurmanci bımus, ma vat ma şini aca, aca Kirmanci qesê keni, ma kirmanci bızan, ma vat ma şini aca tırki qise keni, ma tırki bızan. Yani ma Zazaym.

Heqet ma Zazaym, ma Kirmanc nimê..

Z.Y.: *Tay merdim veciye vuni Zazaki zun niyo, Zazaki lehçeya, yani Kurmunc/Kurd vuni, Zazaki lehçewa.*

H.K.: Nê, nê, Zazaki esas zuno, Zaza zafo zê kurmanci, feqet ma zun xu kışt, ma vat ma şini a dew, a dew Kurmanca, ma Kurmanci bızanu, ma vat ma şu aca, ma tırki bımûs. Ma Zazakiyê xu kışt, ayra ma zun xu kışt. Ay ra in merdim ina vani. Ma pyor Zazaym Memleketê ma Varto-Martı, Xınus-Mınus pyori Zazay tek-tuk kirmanci qesê keni. Bingol têna niyo, Diyarbekir Zazaw- Siwerek Zazaw. Tay dew kurmanci qise keni, yi zi Zaza bi, la zun xu çarno Kurmanci, zun xu kerd vin..

Zaman ma çetin bı, zaman ma rehet nêbi, inkê zaman ma bol estu, inkê insanê ma hol niyu.

Vatê ma niben' Kênê ma vatê ma nêken, lac ma vatê ma ma niken, qicê ma vatê ma niken, zun ma ayni zuno, yani vatê ma nibên, biben zaf hol bên.

Z.Y.: *Şıma dêrsim ra kê umê Karêr? 38ı dı?*

H.K.: Ez emserr des-no serra Karêr ra ameya Çolig.

Ma tura vana, babê mi mend ez nê menda, ma Karêr da b' ma şim Erzincan ifadê xu dan amên, qeza ma amê Geği, ma şî Geği, ma şî adakli. Adaqli ra ma vecêm ame bingol. Ma amê bingol, ma nîkê bingolid nişem ru wirzem.

Z.Y.: *Tı Karêrid bi?*

H.K.: Doğum mı Karêr.

Z.Y.: *Ma Almanya dı Zazaki Kitab-Dergi vecêni. in gênc Zazaki qal nêkeni.*

H.K.: Zazaki veci holo.. Ya wallahi qal nêkeni, Tay tirki bızani hol, qicê ma hê tiya Zazaki qesê nêkeni, tirki qesê keni, Zaza qal nêkeni, millet vana Tirki daha rehet, ma şimi istanbul.. Milletê Bingoli zaf çarno Tirki. Willahi qal nêkeni. Ma Zazaki qesê keni, qicê ma tirki cewab dan'..

Z.Y.: *O waxtıg piy tu vatên ma Zazay niyu nê?*

H.K.: Êê Kalikê ma Zaza bı, Zaza qesê kerdin..

Z.Y.: *Tay dersimic vuni Zazaki çiniya, vuni kırmancki esta. Yani vun' ma Zazay ni, ma Kırmanç. Ti vuni se?*

H.K.: Zür keni ay eslê xu inkar keni. Tay 'aslê xu zaf keni vin. Ma tay aslê xu vin nêkeni..

Ma çend serr karêr di mend. Ma amê bingol, ma vat, ma şimi bingol, bingol ma kişenî se keni? Fikrê ma hin bi. Ma vat in bingol çıtaw? Çı zun qese ken?

Ma amê bingol, bingol zi Zazaki qese keno, ay çağ kênê ma şî kê ciranun- cirun amê kê ma şî, ma ıka bi merdim yobin. Veri mari tuhaf amên, Zun yin değışik, ya ma değışik? Nıka ma ame itya ma ıka qayıl şu kê jubin, ma qayıl kêna bıd jubin, fikrê ma ina, tayi z' fikrê xu yanlıšo, tay vanê nizan alêwiyo, nizan sunni o konuda çarnên' halbuki ma pyeri yo, ma Zazay. Ma amê ma itya ma pyêri Zazay.

Tayi mara vato Alewi tayi zi mara vato ini Zazay(itya d' wûyeno).

Ika ma vac; kêna tu bu, lacê mı gena, tı razi nêbena, qê razi nêbena? Gereka ma daha aqraba, daha ma şu kê yobin bê, ma yobin ra hesabikeri.

Kênê ma ina aşm şî Urfa/Siwerekı d' mêrde kerd, amê ma da'wa kerd. Ma va ma qarışê şıma nêbeni, şıma yobin gureto tamam, ma va ma qalın nêgeni. Ma qalın-malın nêgêni, ma vam ma parasız bıdımı cı. Tay zalim esti qalın gêni. Qalın mara çetin yen', ma qayıl ni qalın bıdımı cı. Ma vam Kêna bıroşı nêbenu.

Eka vaci zunê ma zaf rınd niyu, yani zunê tene benzemiş şıma ben, ma uymuş şıma ben'. ıka ma vac kênê mı lac tu guret o benu warıza o benu xal o ben bırazza yeni têhet. Veri niben veri ma karêr da bi ma nêamen nat bingol, Piyan ma vat, ma şim bingol, zun bingol mara nızdiyo. Ma bar kerd, ma vatin ma şim kamci aşiret? Ma amê ver Aşirê Bazanciran dı mendı. Bazanciran zamanê madi kalikê ma kuru kerd dersimi dı. Nêverdêni dersim kes mara toyo vac. Kalikê ma gucli nêbi.

Ma ıka bi ziyed, ma bi hiris-çoras kêyeyê, torunê ma bi ziyedê.. Millet bi zaf. Ina vengê ma qeyd kena?

Z.Y.: *Ina vêng tu pyori qayd kena..*

H.K.: Ina vêng ma qayd kena, hone qisê kena ? Kot qayd kena, itya qayd kena?(Cay yı mocneno mı)

Z.Y.: *İta ra qayd kena.*

H.K.: Willay ma zaf zehmet di. Nıka ma rındı.. idarê ma benu, veri hol nêbi.. Şefqet o zaman daha holı b'. O waxt herkes jubin idare kerdin. İka rınd bu, ma memnun beni, gereka rındı bu ez nêzana qey rınd nibena, qey gereka rınd bu?

Ma 20-30 serra ziyedêr beklemiş keni ma van ben' hol toyê hol nêbi. Boyna qawğa vêcen. Qê qewğa vecênu? Qê milletê ma turkiya ra ayrılmış biya, ma vac waa mı ha istanbul-izmir dı. Milletê ma pyor biya vıla, şiya alman, şiya izmir, ma ayrılmış bi, qicê ma ha almanyad, qicê ma ha izmirid. Ma z' ityad manen, qicê ma izmir dı, qicê ma alman dı, ma qayil niyi.. Ma çend zarar bîd dewlet, ma daha tepya kuemi, fikrê mi hin. Acaba hıno hın niyu ez nêzana.

Z.Y.: *Kurd voni Zazaki zun niyu, Zazaki yo lehçeya..*

H.K.: Yok canım, otır niyu. Kurmanc u Zaza 'ayni niyu.. Ma vac Zaza ayrıyo, Kurmanc ayrıyo, Tırk ayrıyo nêbeno. **Zaza yo zuno yo milleta**, gereka têhet vınderi.. Ez vana Kurmanci bağıli Zazayo, wıllay fikrê mı hıno, ez nêzana otıro? Ma zun kurmanci fahm nêkeni. Piyanê ma vato Kurmanci bızani, şıma cewabê xu bıdin.. Karêr, Dêrsim nizana Xumis, nizana Siwas, nizana Siwerek pêr' Zaza ju zuno.. Zunê ma wo Diyarbekir, Siwereg tene jubin nêgena. Zazakiyê yin çetino, ma nêzan qey çetino, ma zunê tu rehet anlamış ken'..

Z.Y.: *Ma hêdi, hêdi yê'n' pêhet, zun ma beni yo.*

H.K.: Zun ma zatan yowo, ma waxtı ki jubini dı bızewc daha beno rehet daha beno, nêzewci hol nêbeno, qic mı kuen' kê tu, qic tu kuen' kê mı.. Me beni merdım yobin..

Itiyad yo merdım kuweno zerrı, o merdımı dı qal kenu bacê mı dı qal kenu, mışorê ma itiya dı bıryenu..

H.K.: yeğen hoşgeldin, oda konuşsun, o Zaza bilmiyor, o Kurmanci konuşsun...

O merdım şınu ay ra dıma bınê qal kenu

Sêri da'wê Şex Seida qal kenu; Şex Seid qarşı dewlet amê u yın zaf Şêxi kıştı, tayi surgun kerdı.... ina dewum kerd..

Z.Y.: *Tırk vuni tırki qal bıki, Kurmunc vuni kurmunci qal bıki, ma Zazay ma zun xu qal keni..*

H.K.: İkê qicê ma Zaza qesê nekên, tırki qesê keni, ez Zaza qesê kena qicê mı tırki cewab dan', qesê nêken,. Ma zunê xu rınd qesê keni. Tay qesê ken', tay qesê nêkeni.

Zun Zaza toho ilerlemiş benu ya nêben?(ityad mıra persenu)

Z.Y.: *êê, zaf ilerlemiş benu, ma Almanyad Kitabun-Dergiyun vêcêni, b'un in dergi mawo, b'on(bewn) Zazaki nûseno.. Elifbê semedê qıcutın ma vıraşta.. (Ez ityad ÇIME mocnena yı, elifbê Zazaki mocnena yı, zaf kêf yı yeno). Tay esti vuni Kurmuncun/Kurdun Şêx Seidi na desta? Vun' xayini kerd.*

H.K.: Wıllay xayini kerd. Hin vani; vani; Kasım Paşa ra yo esker persenu vanu; binbaşı tı qê xayini kerd? Vat; ez tersenê xu ra mı ina kerd.. ina devam kenu....

Z.Y.: *Seyid Rıza zi xeniqna?*

H.K.: êê, o zi qarşı dewlet veciya, teslim nêbi o zi berd eşt dar..

Z.Y.: *Milletê ma zaf kışt ina nê? Milletê ma têhet nêna ayra ina ben'?*

H.K.: Dêrsim şı, ondan sonra Çolig şı, Diyarbek şı. Wıllay nêni têhet, Zaza huncê nê'n' têhet, Zaza zaf çetino. O van ez pıla, o van ez pıla. Tı bê mıra pers! Zaza çetino, nıka ez vana itya ina Wulat ez bıgiri tı zi vana ez aca bıgiri. In iş ina nêbeno.. Ama tı vana ina Wulat mı'r', o bin van Wulat mı'r' in nêbeno. Zaza in kêni, hin nêbeno, gereka jubin bıgero, jubin bıgero rındo, jubin megiro zora. Zaza zafê pyor bi vıla..

U dıma zi mur' çend meselun vun u qediyenu..

Zaraca Sipi

Zersuez Nimetullah

Mı şewék yo hon di.
Yo zarec omêb' vér com.
Zeg yo mıra vaju.
Deré wirz we, deré ayab
Ez hona qıl biya onyawa vér coma .
Êla ez çı boni.
Yo zaracéka sipi ha vér comda
Êla hın rında, hın rında.
Merdum qémişniben boni cıra.
Zarac onyena mıra, ez onyena yêra
Sonki mıra çik waştén.
Sonki mıra, mıra çik vatén.
Êla zon zarec çinuk ki dérd xu mıra vaju
Ez şiya vér com mı pencera kerd a .
Mı va zarecé.
Weribén ıka zon tı bîbên tı mıra derd xu
bivatên.
La ez zona tı nişkêna mıra çik vaji.
De vınder ez tıra çik vaj.
De ıka fir bıd şu
zeré çalé duerni.
Deré bon deliyé zeré mı se kena.
Ayawaaa yon rakotiwa
Eger rakitiwase qe qariş meb'
meker aya wa xur rakuer.
Belki o hon xud mı vinena
belki qe qayıl niya
O hon yı bıqediyu.
Ujad vıner heyyona bi aya.
Wexta bi aya
veng bıd cı wa biyer cé tı.
Bon zeré çımon yıra.
Wa ya zeré çımon tıd bıêsu
o çımon xu bıqefilin.
Fır bıd bi cé mı.
Çımon xu a-meker.
Tı heyyon resawa cé mı
tı omıya cé mı çımon xu aker .
Aker ku wa ez delaliyé zeré xu çımon tıdı
bıvin.
Deşu deşu cehdétu acıxı bu zaracé.
tur oğırıb.
La xu vıra mek ez ha itıyad bawé tuwa
zarecéééééééééé deşu deşuuuuu

15.12.2006

Onyena

Murat Güneş

e honya kota pencıra
onyena tij u aşm ra
dêrd u kwılı mı bi tiyera
mı sarıd fikiri vêrdiyê piyera
mı xwı kerd xwı vıra
derdon u kwılone dınya ra

13/tışrin/95

erzrwem

warê ma

warê ma warê ma
gwılu çiçegê heyati ma
telê yı ma ri zê gwıl o
herê yı ma ri zê gwin ya
warê ma warê ma
gwıl u vilê heyati ma
yın vêşna warê ma
yın kıştı day u wayi ma
ına yınır nimonena
ına xwertoni hêfoni xwı yın ra
gena

erzrwem

oy duyeso duyeso

oy duyeso duyeso
tı ri hesi mı pê wırdyeson
dorpê mı pıru pê miyeson
e kota miyoni çar diyeson
dêrd u kwılı mı pê wırdyeson

şiyenu ra ki ê biya keson
êg bıkwêru miyoni in keson

qet reheti çinya qê ê keson
êg bıkwêr miyoni in pis
miyeson

05/96

erzrwem

Çolig

Murat Güneş

tavzê ma tasê çolig
eskarê ma xasê çolig

xêmê ma boni çolig
welikê ma binê çolig

palasi ma xalçê çolig
eskariji ma paşê çolig

gazê tavz warê çolig
mışagi ma palê çolig

sarê ma sarê çolig
warê ma warê çolig

kênê ma rındê çolig
xwêrti ma egiti çolig

tavzê ma wa kaşê çolig
kuy tavzyo perdê çolig

taliyê ma taliyê çolig
Şayiyê ma şayiyê çolig

vêwê ma vêwê çolig
te'ziyê ma te'ziyê çolig

ağê ma ağê çolig
darbê ma darbê çolig

tavzê ma kasê çolig
masti ma werê çolig

mal'ê ma sêdê çolig
awê ma awkê çolig

vêngi ma vêngi çolig
dêrdi ma dêrdi çolig

rısıpê ma paşê çolig
paşnê ma paşnê çolig

Ğêribi dı ma zona qimêt çolig
ma pyêru koti tidest omê çolig

dınya holyêryo in çolig
aşm rındyêryo in çolig

hemıcê vişyêryo in çolig
hemıcê wêşyêryo in çolig

bogloni ma çiçegê çolig
tavz umeron az vili çolig

dınya miyonıd vılêk çolig
dınya dı gelêko bezrê çolig

adır na pa vêşna çolig
bi wel zerê ma dı çolig

koti miyon ke vıla çolig
bı ciyer u cigêr ma çolig

yın va bingwelu çolig
ma va sırgwılu çolig

yın va pır teroru çolig
ma va pır çiçegu çolig

yın va baxçê fesadi çolig
ma va baxçê bırti çolig

ma wasıfnayê çolig
labelê ma çin qasê çolig

Ini vıstuşeş bêyt vati qê çolig
vatwex ismail ju xwêrti çolig

Bistin/1999
wesar

WELATRA ÇENDÍ SUKÍ

Zerweş Serhad

Namey sersuk`i Amid`o
Dışmeni pizedı cemedo
Tayna cıra ğewf giroto
Béşuj u béguna şari roto

Nameyé suka Darahéni
Kokı binyateyé cı nurini
Ésli u cisni nékeno vını
Çı ki é wayéré é wurna dınni

Nameyé sukı Paloyo
Ware u Wetené ğaloyo
Pir u pirbabi naleno
Éyari u érbei peymeno u senceno

Namey sukı(Aziris) Ezırano
Rıh u gané Zazayano
Zımedı suka Dımliyana
Çemeyé aw- ı u layano

Suka Pilémori suka seri
Pirbab u kalıkanra é ğo seri
Zazayi zané zerre u teberi
Pir u řéğé ma Cengawer u lejkeri

Nameyé sukta Melati-i
Cıra bıgi ğeberi u ğelati
Malbatra ğelfeyi Hitit-i
Şaré ğeribi zara giroti

Nameyé sukta kıhan Rıhha
Âlimi u ulmkaré Dımliya
Mahlimi u zanayeyéi ğapeyéné ğintiya

Nameyé sukta Çapahçuri
Mekan u meskené Hitit u Huri
Ésl- ı cısnıra řiné duri
Nalené u gazıncéné çı biyé kurri

Suka Suregi weşı u şéna
Heyfi u qedayané veréna géna
Namedé Rahman u rahimiya wané
Mewludé Osman efendiyé Babiji buwané

Suka Zazan Gumgum`a (gımgım)
Dahkayi Dımliya Ğumğuma (ğal ğuma)
Kerameta giran nayı dıma
Him u qinta rojakewtendi (a) rıstına

Hesran nameyé mıntıqi u éşiro
Koz u bırsıdı ze gorde u şéro

Zazayi rojawané zimeyi biy ayayi
Semedé serbesteyi ceng-ı dé u werışti payı
Kışıyayi, veşayi u qır biy çıman vero biy tar u mar
Qığ nékia, mııl nérona ware u wırté Zazan bı vıla

Nameyé sukda weş Semsuri`o
Verarojı do péro Simsuro
Koyé Nemruti kokra ruto
Kemer u çağılra ewı sı`ra puto

Payiber abırıya Canca`ra
Zerri repena etiyarai
Starré mıntıqıyé biyé hewri
Azmindı pırrkı řıwaniré tewrei
Tırekira bıgiré dem u dewri

Kalékané Zazan qebul nékerdı neheqey u heqareteyi
Koçgiri serrhewada semedé serbesteyi
Kewti bırsı, adır varayé herbdı veşayé esteyi
Ğayin u bébeğti u zılmkari kerdé benamuseyi

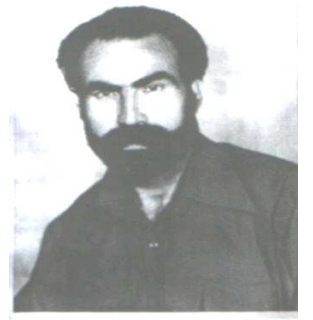
Dersımo diyaré Zazan
Mekkan u meskené harran
Kok u binyateyra yamani
Elewiyé derdiré dermani

EM SILTANÊ

Koyo Berz

Lê Emê, lê emê, lê emê
Lê emê, em Siltanê
Lê zani bî seatana
Tî berzindê mî dî ronışta
Tî zana
Ez rayda bol durira
welatê xeriban ra amebiya
Xeylê betiliyaye
xeylê ediziyaye biya
Lê emê, lê zaniyê
Tî qimîş nêbiya
Mî hewndo xorira aya kera
Lê emê çîrê a zeriya to
hendî tenîkî bi lê
Lê emê wexto ki
mî çimê xo akerti
Mî tî berzindê xo sero diya lê
Lê emê dî a diyayenî dî
ez tîllo biya xoser lê
Ma wirna
finêra pêşiyay pêra lê
Tî bermaya
ezi toya bermaya.
Dî ê hersandê bermi miyan dî
to va: Bîrîrîzayê mî tî zanê?
Boya kalîkdê ma,
boya Babodê ma,
Boya Keko Remzaniya to ra yena
O wext ez rînd u rînd
pêşiyaya to ra u mî va:
Lê emê, lê em Siltanê
Lê zani tî zi zey namedê xo
Siltana lê
Lê ma tî zana,
eger nêzana bîzanî
Boya gîrdandê mî,
boya Babodê mî,
Boya kalîkdê mî
Boya weşî to ra yena lê.
Eyra,
cora ez to ra zahf heskena
Lê emê, lê tî zana
Înan ra jew zi mî nêdîbî lê.
Wexto kî ez to vinena
Ellay ra,
heme yenê mî viri
u mî çîman vera perenê.
Lê emê
Wexto kî mî wîni va
To çîmandê xo ra

Hersê gonîni kerti war lê
To qûltîki daqûltînay
Zeriya axiyê antî lê
Tî bermaya u to va:
-Lo bîrîrîzayê mîno
lo tî zanê,
Boya Şemşa to ra yena lo
Boya marda to ya to ra yena
Wexto ki ez to vinena
a kewna mî viri lo.
Ez wazena,
ju ju fînî to ra bîqahriya
Labîrê se kena, se nêkena
nêşena to ra bîqahriya,
qandê kî,
goniya mî zaf to rê gîrîneyêna
Lê emê, lê em Siltanê
Lê Siltana Siltanan lê
Lê tî zana,
Tî mî rê him Emî u him maya
u him zi gîrda mîna
Demo ki ez to vinena
Kela zerida mî gîrîneyêna,
Şênay u kêfweşeyê,
Zerida mî dî peyda bena.
Demo ki to vinena
derd u kûlanê xo
xovira kena.
Lê emê ez nêzana
Ellayrayo,
ez wazena to rê koletey bîkera
Ez wazena tî textî sero roşa
Emri bîvarna
ez zi ê emranê to biyara ca lê.
Lê emê Ellayrayo
Ez zahf, zahf to ra heskena
Lê nêzana,
nêzana çîçirayo?
Estose,
Boya gîrdandê mî,
boya kalîkandê mî
To ra yena lê emê
Lê Emê tî bermaya,
tî bermaya
u to qûltîki kerti war lê
Wexto ki ma kerd pêra abîriyê
Lê zaniyê,
tî zana to se va:
-Bîrîrîzayê mî
Ma ez do to fina nêvîna?

Tı bermaya
 Bermaya u pêşiyaya mı ra.
 Mı va:
 -Emê ez nêzana
 Qedero, qedere dınyayo
 Qe belli nêbeno
 Lê Emê, em Siltanê
 Lê zani mabên ra seri ravêrdi
 Tı wardê bawkalan dı nê
 Herda xeribı dı,
 welat do xerib Îzmit'i
 Tı şiya heqeyda xoser
 To no dınya ra koç kerd
 Tı şiya dınyana
 Lê Emê, lê bahdê seran
 Ez ameya
 Lê ameya ziyareteyda to
 Ameya cadê to yê ebedi
 Cadê to yê ıstırhat kerdenı
 Ez ameya, lê ameya
 Mın u lajdê to ya
 Remzandê êgani
 Ma amey,
 Amey cadê to,
 tırbda to ser lê
 Lê Emê, lê tı zana
 Mı qültiki kerdi war,
 kerdi war, kerdi war
 Lê mı nêşa bıberma
 u ne zi şa to rê çiyê vaja
 Mı nêşa, lê emê mı nêşa
 Lê willı mı nêşa
 Qıra mı hersan ra,
 bermi ra pırr bi u gêriyê
 Mı nêşa, nêşa,
 nêşa to rê qıseyê vaja
 Nêşa vaja ema mı,
 no yo ez ameya
 Bê fatihayê wendemı
 Mı nêşa çiyê vaja.
 Mı waşt kı,
 vaja lê emê, em siltanê
 Lê noyo ez ameya
 Mı waşt kı vaja
 Lê emê, lê werzı xoser
 Lê werzı xoser ez ameya
 Ameya meymanê to ba
 Ameya to ziyaret kera
 Lê emê mı nêşa
 nêşa qısey bıkeran.
 Lê emê, lê zaniyê
 Lê qe to zi hesê xo nêkerd
 Nêva tı xeyr ameyê
 Lê emê ma nêşa

nêşa pê bıvinê
 Bıvinê u pêra helaley bıwazê
 Lê emê nêzana
 Nêzana çırê wına bı mı lê
 Çırê qıra mı gêriyê
 Çırê mı nêşa veng a to kera.
 Lê tı zana herunda mı dı
 Lajê to
 Remzanê êgani
 veng kerd a to u va:
 Lê dayê, lê dayê
 Lê de werzı lê
 Werzı ma ameyê
 Lê emê, zeri tenıka mı lê
 Lê to xo cadê xora nêluna lê
 Lê emê mı zana
 To meymaneya ma qebul nêkerdı
 Lê emê, lê rebenê
 To ma qebul nêkerdı
 Halbuki to meymanan ra
 u meyman hewadayemı ra
 Zahf u zahf heskerdê
 Lê emê wa cay to nurın bo
 Cay to cennet bo
 Sebrê to pa biro
 Lê emê, lê tı zana çıçı,
 çıçı mı rê zor ame lê
 O kı mı rê bol zor bı
 Herda bawkalan dı,
 herda Baboyan dı,
 herda Xıdırın dı
 Herda Vıllayêreki dı
 Tı niyamêbiya nımitenı
 Cay to a herı dı ca nêbı
 Lê emê, tı zana
 A zuwerı ez helak kerda
 A zu mı rê bol zorı bı
 Qandê kı,
 tı wardê bawkalan dı nêbiya
 Lê emê, mı waşt kı
 Herda bawkalan dı,
 Wardê Xıdırın dı,
 Eseti ra nezdi
 Bira ziyareteyda to
 Lê emê, lê em Siltanê
 Lê mı nêzana
 nêzana ma do pê nêvinê
 Tı do koç kera
 serey xo bıgıra u xo rê şıra
 Lê emê mı nêzana
 herda xeribı dı,
 herda Îzmit'i dı
 Ez do bira meymaneyda to lê
 u tı do zi mı qebul nêkera lê

Lê emê, lê tı zana
Tivîlêda zeriya mı vısiyê
Lê Ellay ra bı
demo k1 mı tı diyê
Tivîlê zerida mı
şên biyê u lertzayê
Gırdê ma heme,
Ameyê mı çıman ver
Mı kêfan ver kêfkerdê
Lê peri çinêbi
Ez pa bıpera lê
Lê emê,
cay to cennet bo lê
To ra recayêda mı

Bê heqê xo mı rê helal k1 lê
Heqê xo helal k1 ema mına delalî lê
Efê xo to ra wazena
Qandê k1,
mı nêşa rew bira lê.
Mı ef k1,
qandê k1, mı nêşa
xo şin u cenazedê to resna
Mı ef k1
mı nêşa xo ezada to resna.
Lê emê, lê delalê,
lê delala eman lê
Lê cay to cennet bo lê....

Pawê mı vındı, ez yena

Zaza yasar

Hivê xu mebirrni
Ĝeyalun xu meqêdin
Mucun xu hi mekırı
Pawê mı vındı, ez yena

Belkâ yo şun umnuni d'
Belkâ yo sıbay keşkelun dı
Sekû ki ma yobin di la !
Pawê mı vındı, ez yena

Belkâ pê yo mirçik
Belkâ, waxtıg tı ha hunı dı
Belka zi waxtıg dari pel keni ru
Pawê mı vındı, ez yena, ez yena

PALIWIC O ŞEYTUN

Kendal Siya

Ruecêk palıwıc o şeytun raşt yobin yeni, şeytun palıwıc ra vunı; bê ma şu yega birumi; şeytun vunı bê ma pıyuz runı, nun ru ben' zergun şeytun vun gil mir' bin tueri.

Palıwıc vunı tamum.. Xêlêk vındeni, waxt vıyerenu, palıwıc pıyuz vecênu, pıyuz xu genu şeytuni ri çik nêmunenu, şeytun yers bon(benu), vun; tı ez xapıta.

Şeytun vun; ina hew ma ğelli nuni ru, la ina hew bin mır' sêr' turi, palıwıc vun tamum. Ğelli rumeni, waxt ğellun çınayış yenu, şini ğelli çineni, palıwıc ğellê xu çinenu genu benu,

şeytuni ri çik nêmunenu, palıwıc sêr yı tıra kenu xûri genu, şeytun unyenu, ğelli şı, yers benu, vun; tı honê ez xapıta..

Şeytun zaf yers benu, vun; bê ma pyori di, palıwıc vun; tamum ma teveri d' duni pyor, çuwa derg genu, çuwa kılm dunu şeytun, palıwıc dun' pırı, dun' pırı, şeytuni mirdê xu kuwenu, şeytun vun; bê ma şüeri zerri, vun tamum, vun; ina hew çuwa kılm mırı çuwa derg tueri, şeytun çuwê xu kenu berz, kûyena bunesti ri, palıwıc pê aya çuwawa kılm şeytun kuwenu, kuwenu, kuwenu.....

PISING O MERRÊ

Lac Siya

Ruecêk merrê yeni pıyeser, mışori keni, vuni: ma gun çı vini ki waxtıg pısing yena wa xeber bıdu ma, ma xu pısing ra bıpaw..

Yew mışorewo derg u dı-lay ra pê(y), yo merrewo zunaye vunı:

-Mı yo rahar dıyu, ma yew zeng peyda bıkı u beri pısing mıla k'. O waxt ma zuni pısing ha çara yena, ma o waxt zun' pısing ha yena u ma xu pısing ra paweni.

In vatê merri kuenu pyorê merrun sarı u keyfi merrun yenu ca u keni weş xu erzeni wêri, kêf ra perreni.

Waxtıg beni vıla, yını ra yo merrê zaf zunayi vun:

-Eg otro, ma vaci ki ma zeng peyda kerd, la awı-g mara ina zeng bon, kon pısing mıla kumo?

Merrê pyeri vındeni, uniyeni yewbinun ra u tıra pê hêdi, hêdi beni vıla u vuni:

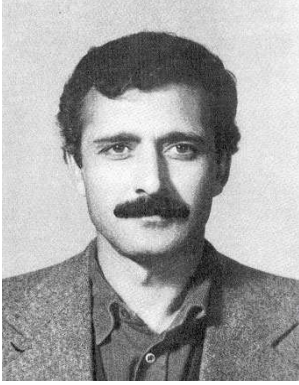
-Zeng peyda kerdiş mesla niya, mesla zeng pısing mıla kerdişo.

Her uniyon wahar xura zurron!

Vatê Verinun

VÎRARDIŞ

Nustoğ u politikaciye Zazayan Necmettin Büyükkaya 23.01.1984'dı hebsê Diyarbekir'ıdı, destêdewletê faşistan ame kıştış. Necmettin Büyükkaya xortê Soregijan/Siverekijan bi, bêters u bêlerz bi. Necmettin Büyükkaya mîlê xo verniyê kolonyalistan nêrona. Necmettin Büyükkaya zuwanê xoyê Zazaki, serrehawadeyen u bîrarına milletan ardı zuwan. Ma Şari Zazayan xorte mayi bêters Necmettin Büyükkaya xu vira nêkeni.

Necmettin'i nêmirani, Qehramani Necmettinan zuwandê qıcan Zazayun ıyo deyr u koyan ma sera bıyo vıla.

Ma virardış Necmettin'i vero hurmeta vındeni. Wa cay ey gul nuri mıyandı bo.

NEWI

Miraz umarı yewın veciya bi, yo hefte cuaveri zi umarı diyın veciya, şıma zıyed ra zunaye wazeni..

Radyunê mirazi zi biya a, internet ra merdim eşkeni gueştari bıkeru u sohbet bıkeru

Seni-ki Miraz xeber da wa Çımı nızdı di Zazaki VengVacı zi ibtida(des pey) kenu..

Redaqşiyoni Çımı vunu wa miraz u radyunê miraz Şari mari xêrin bu o xêr biyaru.....

İnternet Miraz: www.miraz.biz

ZAZA TV' RÎ YARDIM BIKERÎN U DÊST ŞİMA RA ÇİTA YENU BIKERÎN.....

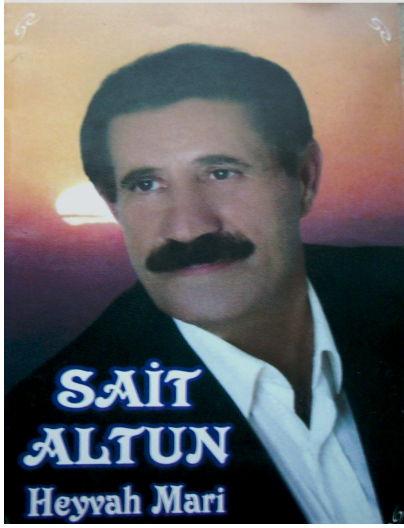
ZAZA TV'Yİ DESTEKLE, ZAZA TV ÇALIŞMALARINA AKTİF DESTEK VER.....

hcansa@web.de

Bandi Seid Altun newı veciya

Bandi Dêrvac Seid Altun veciya. Qlibê yi zi nizdi di veciyena...

Dêyri-g hê tedı:

1. Hêwax mari
2. Haydar Paşa
3. Dayê yo lacek
4. Ez se kiri
5. Zarac
6. Şeri vinin wa bêro
7. Ez en heyat niwazeno
8. Ez sin Çolig
9. Kêynê Xali
10. Ahmo Bira
11. Ez nê tirko, nê kurmunco
12. En Modawo

Ez nê Tirko, nê kurmunco

Hero mi va Aşm vêciyawa vist u punco.
Hero bira mi va; ez nê **tirku nê kurmunco**.
Herê willay ez encax qehr-quetikê **Zazun**
bunco.
Emun, emun derdê dinya

Herê willay mı va; tirun yena zerrê gazi
Tê wena awkê in hezazi
Werrê mı bıyor hellag dadi-kêna bi umbazi
Emun, emun derdê dunya.

Herê mı va; musyun umo verê mawo.
Mekteb ardu lewê lawu
Herê mı va; ina dinyad' kum zerrê xu bızewıç
Wı hım Şêxo hım ağawo.
Emun, emun derdê dunya.

Herê mı va vêr bêr bayki tu herawo
Vêvê Heci tedı ruenawo
Herê willay mı ez b'un tı ha uca, ez qayilu
bêr' ucawo axx.
Emun, emun derdê mınno

Ez en heyat niwazenu

Binê şımar' kuçê mari
Ma etya bi hemal Şari
Ma dewê xue d' ağê Şari b'
Ez en heyat niwazenu, niwazenu wax

Ma dewê xued ağê Şarib
Ez meyxañê niwazeno, niwazeno wax

Kê ma xui r bıyu meyxañê wo
Duzenê ma şiya rawo
Qıcun mı ez ca verda wo
Ez meyxañê niwazenu, niwazenu wax.

Meyxañê çin' ez hin nino
Herkes wa bıyor hal mı vino
Dadi-babi mı kerd vino
Ez meyxañê niwazeno, niwazeno wax

Umari 7. di ma dêrun Said Altuni binuni zi keni de....

Edebiyat Zazaki

Xoca-Malla Mehemed Ali Hunic

Wazen cewherun ca k1
Wazen ıman xu ak1
B1wun ini Zazaki
Neqıřnayo p  nak1

M1 Zazaki eřkawıt
M1 p  qelem p mawıt
P  nak  hikmet vawıt
şıma Zazun ri şawıt

Wazen vay  xu ak1
B1wun ini Zazaki
Neqıřnayo s y haki
Tadayo s y tur saki

Edebiyat xu b1wun
Eqid  xu rınd bızun
T1 b n' kamil yew insan
T1 b n' yew ehli iman

Memleket Zazun rınd u
Wazeni tedı vındı
Niwazeni mevındı
B  edeb hez  cındu

ÇIME BIGİ, BIWAN O VILA KI !

ÇIME'Yİ AL, OKU VE DAĞIT !

<http://cimezaza.tripod.com>

